

JÖNKÖPING UNIVERSITY

*School of Education and
Communication*

Fjorton år gammal kom grabben i fängelse

En mikrohistorisk studie över ett barns livsberättelse från Gulag

DELKURS: *Uppsatskurs 15 hp*

KURS: *Historia för ämneslärare, 61-90 hp*

FÖRFATTARE: *Jimmi Kjellberg*

EXAMINATOR:

TERMIN: *HT16*

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Syfte	1
1.2. Frågeställningar	1
1.3. Teoretisk ansats	2
1.4. Tidigare forskning	3
1.5. Metod	6
1.6. Material och avgränsningar	7
2. Bakgrund	9
3. Livsberättelse från Gulag	11
3.1. Transport	11
3.2. Flyktförsök	15
3.3. Behandling	17
3.4. Arbete	21
3.5. Möte med de vuxna	23
3.6. Möte med barn	27
4. Slutsats	31
5. Avslutande reflektion	35
6. Käll- och litteraturförteckning	36

I. Inledning

Krig för med sig förstörelse och förödelse på många sätt. Människor blir av med hem, familjemedlemmar och saker de äger. Krig är vuxna människors (ofta mäns) påfund. Ändå drabbas barnen minst lika hårt, om inte värre. Barn blir av med sina föräldrar, och många har svårt att förstå världen som den är redan utan krig. Vad händer då om de blir fångslade? Vi har ofta fått läsa om hur människor har upplevt sin tid i fångenskap, men det är sällan vi fått läsa om barnen, om vad de fick göra och hur de upplevde sin tid. Hur såg man på barnen och hur upplevde de själva att de blev behandlade?

Att barn ska få de rättigheter de förtjänar och inte leva i fångenskap eller under dåliga förhållanden är något som kan ses som självklart för oss i Sverige. Däremot är det inte något som har varit en självklarhet under en längre tid, inte när det kommer till lagstiftning och bestämmelser. Den 2 september 1990 trädde barnkonventionen i kraft. Detta lagligt bindande dokument är något som alla länder i världen, förutom USA, har skrivit under och ratificerat.¹

När jag pratar med jämnåriga eller för den delen mina föräldrar och frågar dem om vad Gulag var för något, är det snarare ett undantag än regel om de kan svaret på min fråga. Alla känner vi till Hitler och hans förintelse gentemot mänskligheten och särskilt mot judar samt hur han använde sig av koncentrationsläger för att lyckas med sin utrensning. Men hur många är det som känner till Stalins sätt att skicka fångar, barn som vuxna, till Gulag? Här finns det en kunskapslucka hos många människor som denna uppsats har för avsikt att fylla.

Livsberättelser är något vi människor har sysslat med i alla tider. Människan har en tendens att vilja berätta om vart vi kommer ifrån och vad vi har gjort tidigare i livet. Det är något som alltid funnits med oss, den muntliga traditionen, viljan att föra kunskap vidare. Detta gäller än idag, att vi som människor är en väldigt social varelse som i regel lever tätt inpå andra människor och där det sociala samspelet spelar en högst vital del av livet.

I.1. Syfte

Syftet är att genom ett mikrohistoriskt angreppssätt på Pjotr Jakirs livsberättelse belysa hur det kunde vara att leva i ett Gulagläger som barn utifrån olika aspekter, exempelvis hur transporten mellan olika läger kunde gå till och hur relationen till de andra barnen kunde vara. Ytterligare ett syfte är att belysa de slumpmässiga förhållanden som genomsyrade hela Sovjetunionen och hur det kunde påverka de som var satta i Gulag.

I.2. Frågeställningar

- Hur upplevde Jakir sin tid i Gulag?
- På vilket sätt påverkade slumpen hans vistelse i Gulag?

---

¹ <https://unicef.se/barnkonventionen>. Hämtad 2016-11-16

1.3. Teoretisk ansats

Peter Englund för ett resonemang över hela den sovjetiska apparaten som verkade som värst under Stalins tid och däribland utrensningarna, Gulaglägren och de ständiga hoten om att bli tillfångatagen. Att det som var fantastiska ideologiska teorier och drömmar i praktiken slutade i fasansfulla brott mot mänskligheten och beslut som togs på måfå. Stalins idealbild över samhället stämde helt enkelt inte överens med praktiken.

Englund diskuterar kring hur paranoida bolsjevikerna var och hur deras världsbild präglades av tankar om yttre hot och farliga sammansvärjningar då de på sätt och vis upplevde att de hade hela världen emot sig, inte helt utan fog för det. Detta var tankegångar som började växa redan under revolutionen och inbördeskriget 1917-1918 och växte likt en rök från en brinnande avgrund. Englund diskuterar kring hur de var under denna tiden: ”*Lenin och hans män var drivna politiska taktiker men samtidigt mer än lovligt naiva i ekonomiska och sociala frågor; deras styre bar därför i regel improvisationens prägel.*”² De hade stora visioner för vad de skulle kunna göra, men när de väl fick chansen var de kanske inte så förberedda som de hoppats på. Det blir lite av den improvisatoriska prägel som visas.

Man kan även se hur deras improvisationer misslyckades och bringade död vad gäller deras ekonomiska och industriella experiment. Englund berättar att denna karusell av improvisationer och drömmar tog sin början med nationaliserandet av bankerna, detta då de satte sig upp mot bolsjevikerna, vilket inte kunde tolereras. I samband med detta avsåg man sig även alla utlandslån. Därefter skulle Stalin och hans stab bygga om socialismen, genom kollektiverad agrar ekonomi och en planerad industrisektor. Resultatet av dessa improviserade och framstressade åtgärder ledde till oväntade och ibland hemska konsekvenser. Man trodde att det skulle räcka med nya moderna maskiner för att få igång industrialiseringen, men man hade inte den rätta kunskapen, vilket ledde till dyra maskiner som samlade damm. På samma sätt som den agrara förändringen, som Stalin införde, ledde till miljontals människor död då det även saknades kunskap inom detta område. Allt detta med en enorm piska bakom folket i form av våld när helst det behagade bolsjevikerna och hot om Gulag och allt vad det innebar, med en liten morot fram till vilken var ideologiskt, en dröm om det utopiska samhället.³ Denna improvisation från staten med våld och hot samt syn på ekonomi är något som visade sig påverka ner på individnivå vilket kommer att undersökas i uppsatsen.

Något av det mest absurda i hela denna tid och denna diktators våldspirals var det faktum att det troligen inte var en enda, av de miljontals som åkte fast för ”brott mot staten”, som hade utfört något faktiskt brott. Ett exempel är när generalchefen Jakirs (mycket troligt att det är Pjotr's föräldrar detta handlar om) fru fick tio extra år utöver hennes redan åtta, enbart för att hon sa att Medelhavet var lika vackert som Svarta havet och att de var duktiga på att sticka i Italien. De var fångar i en fantasi.⁴ Detta är något som kan ses i många förtryckta diktaturer när maskineriet väl drar igång. Vidare pratar Englund om hur allting var kaos hösten 1937, då det var som att människorna levde i en surrealistisk dröm och de inte visste vad som var på riktigt eller inte, vem som helst kunde åka fast. Stalins närmsta män eller oppositionen spelade ingen roll, huruvida man arbetade bra eller

---

² Englund, Peter, Brev från nollpunkten: historiska essäer, Atlantis, Stockholm, 1996. S, 54-55

³ Englund, P, 1996. S, 52 & 56-57

⁴ Englund, P, 1996. S, 63

dåligt spelade heller ingen roll. Vem som helst kunde verkligen åka fast.⁵ Detta är något som kommer analyseras i undersökningen.

Avslutningsvis lyfter Englund det faktum att bolsjevikerna länge trodde att all brottslighet skulle upphöra så fort socialismen trädde i kraft.⁶ Det vet vi nu inte skulle bli fallet, istället kan man sammanfatta Bolsjevikernas sätt att se på makten på följande sätt: ”*Det fanns dock något i högsta grad teoribelastat och abstrakt över deras projekt: för dem var sambället blott en duk att måla sina förväntningar och fördomar på.*”⁷ Detta visade sig i förhållandena som rådde i Gulag. Teorin är alltså att slumpen och improvisationen avgjorde väldigt mycket.

1.4. Tidigare forskning

Den tidigare forskningen som jag presenterar innefattar två delar. I den ena delen lyfter jag hur forskningsläget kring Sovjet och Gulag samt vad forskare kommit fram till samt haft möjlighet att komma fram till. Den andra delen lyfter en diskussion kring mikrohistoria, anledningen till att den delen ligger här och inte under metoden är för att jag tycker diskussionen är väsentlig att lyfta här kring vad olika forskare kommit fram till då jag snarare ser det som mitt angreppssätt än metod.

Till att börja med har forskningen om Sovjet nästan varit obefintlig. Det var först i och med glasnost som man började komma åt material. Gorbatsjovs tanke med reformen var att stärka Sovjetunionen, men resultatet blev dock snarare tvärtom. Då reformen möjliggjorde för kritik mot samhället och ledde till Sovjetunionens sönderfall⁸, som gjorde att man började komma åt material. Under 90-talet var alltså censuren upphävd, det sker en explosionsartad forskning kring Sovjetunionen då man kommer åt arkiven som tidigare var låsta och/eller censurerade. Det gäller fram tills Putin kommer till makten då han stänger arkiven igen och återupptar censuren. Man kan idag få tag på harmlösa uppgifter, men inte mycket mer än så.⁹ Det ledande historiska forskningsinstitutet i Ryssland är Memorial, en organisation som grundades i slutet av 1980-talet som arbetar med att räkna, beskriva och hjälpa Stalins offer.¹⁰ I skrivande stund håller de på med uppförande av ett museum kring Gulag där de samlat information från lägren samt av människor som suttit fängslade.¹¹ Detta är något som förhoppningsvis kan leda till att forskningen tar ytterligare ett språng och möjligheten för forskning kring Gulag underlättas.

Englund menar på att mycket av forskningen kring hela Sovjets tyrannistyre har haft fokus på hur det var möjligt. Hur kunde allt detta ske? Englund menar på är att det inte är helt lätt att ta reda på detta. Det finns något paradoxalt med det hela, det var väl inte så enkelt att Stalin bara tryckte på en knapp sen satte terrorn igång. Detta är något människor haft svårt att tro på, se sanningen bakom all den tyranni som folket blev utsatt för, alla folkmord, Gulag-processen osv. Det var dock inte bara för censuren och allt hemlighetsmakeri de hade svårt att tro på det, utan just för att det kändes så omöjligt. Det kan inte ha hänt.¹² Att något sådant hemskt skulle ha hänt gick alltså över

---

⁵ Englund, 1996. S, 69

⁶ Englund, 1996. S, 75

⁷ Englund, 1996. S, 59

⁸ *Nationalencyklopedin*, glasnost. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/glasnost> (hämtad 2017-01-04)

⁹ Dybelius, Anders. Personlig kommunikation, [Föreläsninganteckningar]. 2014-09-09

¹⁰ Applebaum, Anne, *Gulag: de sovjetiska lägrens historia*, Norstedt, Stockholm, 2004.

¹¹ *Wikipedia*, Memorial (society). [https://en.wikipedia.org/wiki/Memorial_\(society\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Memorial_(society)) (hämtad 2017-01-05)

¹² Englund, 1974. S, 87-89

människors förstånd, vilket jag kan tänka mig att det gör för vissa än idag. Vidare menar Klas-Göran Karlsson på, i sin jämförelse mellan kommunismens terrorvälde och nazisternas under 30-talet och framåt, att forskningen kring kommunismen är mer ideologiskt inriktad och inte helt objektiv alltid. Det finns de forskare som har menat på att det är ”onödigt” att skriva om hur det var i Sovjet, de vill hålla kvar bilden av en utopi vad gäller det kommunistiska samhället.¹³ Detta är något som diskuteras i slutsatsen.

När Gudrun Persson försöker komma fram till ett svar på den komplexa frågan; varför kom Gulag till då ett av målen med Sovjet var att få bort brottslighet och brottslingar, lyfter hon bl.a. Klas-Göran Karlssons fyra förklaringsmodeller. Det var bl.a. politiska förklaringar, då man ville störta den dåvarande regimen och få igenom sin ideologi. Även didaktiska förklaringar lyfts, att de ville utbilda människorna i lägren och omskola dem till att bli sovjetmänniskor. De ekonomiska förklaringarna innefattar att tanken med lägren var att de skulle bli en inkomstbringande källa till staten, det skulle snarare visa sig bli extremt kostsamt istället, trots gratis arbetskraft. Den fjärde förklaringen var kaos, med vilken innebar att lägren skulle ha sin start i det kaos och den förvirring som rådde i Sovjetunionen redan innan det första lägret kom till.¹⁴ Hon menar att förklaringen inte blir fullständig med dessa utan lägger även till tradition av politiskt våld som återfunnits i Ryssland under en lång tid, till det de rasistiska tankarna som första världskriget förde med sig, där ”fienden” sågs som en lägre form av människa mot vilken våldsutövning var okej.¹⁵ Detta är något som kommer undersökas i uppsatsen.

Mikrohistoria kan innefatta många olika sätt att se på historia och brukar kunna plocka in många olika infallsvinklar, men för att få fram en lite tydligare definition kan man läsa vad Linda Oja och Karin Sennefelt skriver angående ämnet; ”*Mikrohistoria har varit en väg att se till alla dessa övrigas historia och samtidigt göra den enskilda, och ofta lilla människan, synlig.*” De fortsätter med att mikrohistoria kan användas för att både uppmärksamma de stora händelserna och sammanhangen men även ge nya perspektiv på historien.¹⁶ Det kom upp som samtalsämne under svenska historikermötet 2014 hur man bör definiera mikrohistoria, även om tankarna gick isär lite kom övervägande delen av personerna fram till att ämnen som berörs, och var av extra vikt när man använder sig av mikrohistoria, var livshistoria/biografi, underifrånperspektiv samt intensiv närläsning av källor. De kom däremot fram till att mikrohistoria snarare är ett angreppssätt då dessa källtyper (biografier osv) återfinns under andra former än just mikrohistoria och bör därför inte ses som exklusiva just för mikrohistoria.¹⁷ Av denna anledningen har jag valt att ha detta som angreppssätt snarare än metod.

Vidare menar Peter K Andersson att det finns två punkter som kan ge upphov till en tidig definition av mikrohistoria, vilken särskiljer det från att endast vara en historisk undersökning av ett specifikt ämne, vilket skulle innefatta de flesta populärhistoriska böcker. Den ena är att mikrohistoria inte ska exemplifiera den stora bilden utan genom ett mikroperspektiv (därav namnet) kunna demontera, alltså visa på motsatsen, eller visa en annan sida av den stora bilden. Den andra är att ge den

---

¹³ Karlsson, Klas-Göran. Aktuellt om historia. *Folkmordens århundrade: Sovjetterrorn och förintelsen som historia och jämförelse* (2000/2). S, 34-35

¹⁴ Persson, Gudrun, Gulag, 1. uppl., SNS förlag, Stockholm, 2005. S, 72-73

¹⁵ Persson, 2005. S, 74

¹⁶ Oja, Linda & Sennefelt, Karin. Historisk tidskrift. *En ny historia varifrån?* 126:4 (2006): 803–810. S, 808–809

¹⁷ Nyberg, Kenneth. Historisk tidskrift. *Svenska historikermötet, Stockholm, 8–10 maj 2014* 134:3 (2014): 563–566. S, 564

”vanliga” individen en röst, de som igenom historieskrivningen annars saknat en röst.¹⁸ Detta var något som även Oja och Sennefelt lyfte. Samtidigt menar Hanne Sanders på att det finns en risk vid att lägga för stor tyngd på att just det lilla och missa helheten av en berättelse, utifrån en person exempelvis.¹⁹ Dock är det just detta som Maria Sjöberg lyfter fram som kärnan med mikrohistoria, att problematisera det stora genom det lilla. Hon menar att mikrohistoria är influerad av poststrukturalism i sättet man tittar på ny kunskap, man använder sig inte av det för att göra tillägg till strukturella skeenden snarare söker man efter att förmedla ny kunskap på ett mer kunskapskritiskt sätt.²⁰ Detta är något som Sanders lyfter fram som syftet med mikrohistoria, att utifrån källorna kunna undvika att ha nationalstaten som objekt för undersökningen och istället fokusera på att se olika företeelser i ett lokalt/specifikt sammanhang. Man kan här undvika att behöva se hur något lokalt påverkar det större.²¹ Sanders fortsätter med att det är viktigt att inte låta en del av historien få för stort utrymme heller. Det gäller att ha bra koll på sitt material och den kontext som händelsen tar plats i, för att inte ge händelsen oproportionerligt stort utrymme. Det är viktigt att vara medveten om strukturen samt samhället för att ge det lilla en rimlig plats i historieskrivningen.²² Detta är orsaken till delen kring varför och hur Gulag uppkom. Det kontextualiserar platsen Jakir befinner sig i.

En viktig aspekt som kom fram tidigare då jag försökte utkristallisera vad definitionen av mikrohistoria kan vara är vad som krävs för att nå en viss generaliserbarhet och hur man ska se på det, om det ens är det som är målet. Turerna kring detta går i ungefär samma riktning även om vägen kan te sig lite snirklig hos vissa forskare. Andersson menar på att det finns en risk när man försöker dra för generella slutsatser att de observationerna som framkommer blir för innehållslösa och inte säger något. Han menar att det är just de små berättelserna som är det intressanta och inte tvunget koppla det till något större, generaliserbart. Detta är något han önskar att fler gjorde. Låt det lilla tala för sig, så som det är, och låt mikrohistoria tala för var gränsen för det möjliga kan gå i en specifik tid och för en person.²³ Således kan man säga att man bör använda sig av mikrohistoria för att belysa hur enskilda fall kunde vara och lyfta fram det snarare än att använda sig av mikrohistoria för att kunna generalisera.

Avslutningsvis anser jag att Sanders sammanfattar mikrohistoria på ett bra sätt och visar även på varför angreppssättet passar in bra på denna undersökning. ”*Det är en aktörs- och konfliktinriktad analytisk modell som ska lyfta fram aktörens förmåga till målinriktad handling inom vissa strukturella ramar. I detta lilla blir alla system öppna och förändringsbara.*”²⁴ Vilket kommer att undersökas i uppsatsen, då man ibland kan se hur strukturerna ibland finns där som självklara men ibland framkommer som oförklarliga.

---

¹⁸ Andersson, Peter. K. Tidskriften Scandia. *Temarecension Om mod och mikrohistoria*. 80:2 (2014): 117–125. S, 118

¹⁹ Sanders, Hannes. Historisk tidskrift. *Häxor på 1800-talet*. 125:3 (2005): 485–491. S, 489

²⁰ Sjöberg, Maria. Historisk tidskrift. *Jord, linne och träkol – en genushistoria*. 124:4 (2004): 750–760. S, 754

²¹ Sanders, 2005. S, 486

²² Sanders, 2005. S, 490

²³ Andersson, 2014. S, 121-122

²⁴ Sanders, 2005. S, 486–487

1.5. Metod

Metoden som jag använder mig av är en narrativ analys av Jakirs livsberättelse. Narrativ analys går ut på att man samlar in data för att följa människor som är berättare av historien om deras liv. Man bortser från att människor gärna pratar om deras liv som något kontinuerligt som bara följer sociala koder. Som narrativ förespråkare ser man saker för vad de är och kan särskilja något litet från det stora.²⁵ Vidare talar Bryman om att detta är ett tillvägagångssätt man tillämpar när man ska arbeta med att analysera kvalitativ data som lyfter fram människors historia, men att man får vara vaksam för den kritik som riktats mot detta sätt att arbeta. Det finns en risk, så som det sett ut med tidigare forskare som använt sig av denna metod, att man är okritisk till den data som framkommer.²⁶ Detta är något jag undviker till viss mån då jag endast är intresserad av hur Jakir *upplevde* sin tid i Gulag, inte om det var sant eller inte. Eftersom genomläsningen av litteraturen har skett på ett narrativt tillvägagångssätt har på så vis en öppenhet för materialet speglats genom litteraturgenomgången.²⁷ Detta har gjort att jag inte varit låst till något specifikt tema utan det har utkristalliserats under genomläsningen.

För att underlätta för läsaren samt mig i mitt arbete med analysen har jag valt att göra analysen tematiskt. Med en tematisk analys menas att under genomgången av materialet väljer man ut vissa teman som är vanligt förekommande och arbetar utifrån dessa.²⁸ Under genomläsningen av litteraturen var det några övergripande teman som ganska snabbt och tydligt visade sig återkomma. När jag sedan gått igenom litteraturen än djupare har jag lättare kunnat dela in i större, övergripande teman. Ett par av dem var ganska tydliga för mig att de skulle förekomma redan innan påbörjad undersökning, vissa vaskades fram under undersökningens gång och skulle visa sig ta större plats än jag kunnat ana. De sex huvudsakliga teman som jag utgått ifrån är: *Transport, Flyktförsök, Hur de behandlades, Arbete, Möte med de vuxna samt Möte med barnen*. Det är viktigt att man läser igenom sin data noggrant, flera gånger, för att på så sätt kunna identifiera återkommande motiv i texten vilket är det som utgör teman och subteman.²⁹ Under dessa teman har jag sedan ytterligare subteman, exempelvis ”synen på ledare” och ”sexuella relationer mellan barnen”. Detta har framförallt underlättat för mig i mitt sätt att arbeta med texten men har sedan sällats bort och sammanfogats till de större övergripande teman.

Processen har styrts av teoretiskt urval, vilket inneburit att analysen av materialet och datainsamlingen har pågått samtidigt.³⁰ Detta då jag under hela genomläsningen har fört anteckningar till materialet.

Inom livsberättelseforskningen handlar det om att ta fasta på historieberättande och använda det för att skapa en förståelse för människors liv och hur de själva minns det hela och berättar om det. Denna metod går under biografisk forskning. Det som oftast används är tillbakablickande, både vad gäller biografier eller retrospektiva intervjuer. Det man söker finna är inte en absolut ”sanning” eller huruvida personerna minns rätt. Korrekt fakta är inte målet. Det handlar snarare om att förstå hur människor har uppfattat sitt liv, så som de själva kommer ihåg och berättar. Något som många

---

²⁵ Bryman, Alan, *Sambällsvetenskapliga metoder*, 2., [rev.] uppl., Liber, Malmö, 2011. S, 112–113

²⁶ Bryman, A. 2011. S, 532–533

²⁷ Bryman, A, 2011. S, 112–113

²⁸ Bryman, A. 2011. S, 528

²⁹ Bryman, A. 2011. S, 528

³⁰ Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.), *Handbok i kvalitativ analys*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2009. S, 39

av metodens företrädare menar på är styrkan: ”*livsberättelser ger kunskap om individers upplevelser, tankar och minnen i och om de strukturer som omger dem*”.³¹ Detta går hand i hand med ett mikrohistoriskt perspektiv då det är Jakirs upplevelse som lyfts, där målet inte är att finna huruvida det var sant det han upplevde.

Dock blir det lite mer komplicerat när man har utfört en kvalitativ undersökning att testa validiteten och reliabiliteten, dock är detta viktigt även för en sådan här typ av studie. Därför finns det något som LeCompte & Goetz istället pratar om, vilket är *extern reliabilitet* och *extern validitet*, där extern reliabilitet behandlar i vilken utsträckning en undersökning kan replikeras och extern validitet behandlar den utsträckning som en undersökning kan användas för att generalisera till andra situationer och sociala miljöer.³² Att nå en hög generaliserbarhet är inget jag eftersträvar i denna undersökning, dock kan det vara som så att det jag får fram i undersökningen kring Jakir skulle kunna användas för en vidare komparation. Därför är det viktigt för mig att undersökningen sker på ett sätt som ger hög extern reliabilitet än dock. För att kunna höja möjligheten att replikera arbetet har jag valt att sätta noter till vad Jakir upplevt för att på sätt ge läsaren möjlighet att själv gå in i materialet och tolka vad som upplevts. Detta för att kunna ge framtida forskare svar på frågor kring hur jag vet det jag kommit fram till.³³

1.6. Material och avgränsningar

Det material jag valt att använda är *Vägen genom Stalins läger*³⁴, skriven av Pjotr Jakir. Det är en självbiografi som behandlar hans tidigaste år i Gulagläger i Sovjetunionen. Boken färdigställdes cirka 20 år efter att Jakir fick lämna fångenskap och den handlar hans ungdomsår i Gulaglägren. Hans berättelser utspelade sig mellan 1937 och fem år framöver, till dess att han blev 19 år. Boken har använts som material i hela undersökningen. För att få en ytterligare dimension i undersökningen förekommer citat i undersökningen, syftet med detta är att ge läsaren en känsla för samtiden och för de förhållanden som Jakir levde i.

Det har skett en genomgång av liknande böcker, även om det inte finns så många självbiografier om upplevelser från Gulag, för att kunna veta vilken som passade bäst. Jag fann boken skriven av Jakir bäst då han återger på ett noggrant och bra sätt det han upplevt och varit med om, på ett sätt jag inte fann i någon av de andra självbiografierna. Genomgången av de andra böckerna har gjort mig mer beläst på området vilket troligen varit hjälpsamt i arbetet.

En problematik inom mikrohistoria är enligt Andersson förmågan att välja ut rätt material, inte bara kvalitativt utan även kvantitativt. Han menar på att de finns en risk, när historiker vill lösa representativitetsproblematiken (”hur kan jag hävda att den individen är representativ för undersökningen?”), att många forskare tenderar till att välja många mikrohistoriska studier istället för att rikta in sig på en eller ett fåtal. Ett steg som han önskar fler svenska mikrohistoriker skulle våga ta och inte anta att det skulle vara ovetenskapligt bara för att man endast lyfter en eller två personers historia.³⁵ Alltså att våga använda sig av enbart en persons historia och låta den tala för sig och inte

---

³¹ Fejes & Thornberg, 2009. S, 198

³² Bryman, A. 2011. S, 351-352

³³ Thurén, Torsten, *Vetenskapsteori för nybörjare*, 2., [omarb.] uppl., Liber, Stockholm, 2007. S, 33-34

³⁴ Jakir, Petr Ionovič, *Vägen genom Stalins läger*, PAN/Norstedt, Stockholm, 1974

³⁵ Andersson, P. K. 2014. S, 121 & 123

känna att man måste lägga till en annan. Avgränsning är något som också Sjöberg tar upp då hon hävdar att det kan finnas mycket att vinna i att kunna avgränsa sig. Även hon resonerar kring om att forskare är de som ska ligga i framkant vad gäller precisering och prioritering, ”om inte vi forskare är de som kan sälla, vilka ska då förväntas göra det?”³⁶ Sanders menar att det är väldigt svårt att veta vilket man ska välja att framhäva samtidigt som man inte kan få med allt, även om det ibland är önskvärt, då får man istället göra en ordentligt källgenomgång och därefter sätta upp olika teman över det som man vill belysa.³⁷ Därav har jag valt att använda mig av en källa som genomarbetats väl.

Det har varit en fantastisk innehållsrik källa jag har tagit del av och det finns mycket jag inte kunnat ta upp då omfånget på uppsatsen blivit på tok för stort. Med tanke på materialet har det funnits mycket annat som har legat utanför ramen de valda teman, även om det har varit intressant och givit mig en förbättrad helhetsbild har det inte varit relevant för den teori som jag har presenterat vilket gjort att det inte tagit plats i undersökningen.

Risken/möjligheten att återge för mycket av materialet är något som tagits i beaktning. Då läsaren kan uppleva att det har tagits med för mycket från källan är detta för att på något sätt återge för vad som hänt och vad det är som leder fram till de reflektioner jag gjort på texten. Emellanåt har det varit problematiskt att placera in rätt händelse under rätt teman då det vid flera tillfällen varit händelser som passat in under mer än ett tema.

---

³⁶ Sjöberg, M. 2004. S, 752

³⁷ Sanders, H. 2005. S, 487

2. Bakgrund

Det första Gulag kom till 1918, men det går inte att likställa med de lägren som kom till bara några år senare. Det första (som var Tjekans läger) kom att bli det som uppfördes på Solovetskijön 1923. Det var som sagt inte det första, men det var här OGPU (tidigare GPU och Tjekan) lärde sig se nyttan och pengarna de kunde tjäna på slavarbete. I början skedde inget arbete alls för de som satt som politiska fångar. I början var det dock inget system att prata om, människor skötte sig själva lite som de ville och ju längre ut från Kreml man kom på ön desto mer frisläppt och slumpartat blev det, där var det vakterna själva och lägerchefer som bestämde reglerna. Massavrättningar tycktes ske nästan slumpmässigt och det inte fanns något riktigt regelverk kring avrättningar eller miss-handel av fångar.³⁸

Personen som det av en hel del hävdas låg bakom förvandlingen heter Naftalij Aronovitj Frenkel och var från början fånge i fängelset. Han önskades släppas fri av de som jobbade där och det skedde redan inom ett år frisläppt och han blev själv en av de mest inflytelserika kommandanterna i Solovkilägret. Han klagade tidigt på vilket slöseri fängelset var av resurser, både mankraft och virke och skrev välformulerade brev om ändringar som till slut kom att gå igenom. I korta drag handlade förändringarna om att börja nyttja de resurser som fanns i fängelset genom arbetskraft där det skulle löna sig att arbeta (de delades upp efter deras fysiska kapacitet), de invalida fick hälften av den ranson som de starkaste och de som jobbade mest fick. I praktiken blev detta en uppdelning mellan vilka som skulle överleva och vilka som inte skulle göra det. Han fick även fängelset att konkurrera om de resurser som fanns på ön genom att kunna erbjuda billig arbetskraft. På detta sätt skulle fängelset inte bara bli självförsörjande utan även ekonomiskt vinstdrivande. Han lyckades även sätta i kraft att ingen skulle särbehandlas, oavsett vilket brott de satt inne för. Alla som var där var potentiell arbetskraft och arbetskraften kom att värdesättas högre än allt annat. All form av ideologisk skolning hamnade i periferin och Frenkels tunnelseende vad gäller att allt som skedde i fängelset skulle bidra till lägrets ekonomiska produktivitet.³⁹ Det var detta som la grunden till att kommandanten Uspenskij 1930 sa att erfarenheterna från verksamheten i Solovkilägret gjorde det tydligt att alla fångelser i Sovjetunionen borde bytas ut mot system av tvångsarbetsläger.⁴⁰

Gulag är inte bara synonymt med de olika lägren utan även den systematiska terrorn som var ett politiskt instrument redan från början i Sovjetunionen.⁴¹ Bl.a. kan man se det runt om i Sovjetunionen i början av 30-talet då det var kaos på gatorna, när barnens föräldrar blivit tillfångatagna blev antingen barnen också arresterade eller bara lämnade till sitt öde. I värsta fall kunde det till och med sluta med avrättning, detta då det fanns en grupp militärer som hade i uppdrag att åka runt och avrätta föräldralösa barn.⁴²

För att få en inblick i kaoset och den slumpmässiga situationen som rådde kan man titta på antalet människor som arkebuserades, ofta efter att de suttit i Gulag. 1937 var det enligt historikern Popov

---

³⁸ Appelbaum 2003. S, 63-66

³⁹ Appelbaum 2003. S, 72-78

⁴⁰ Appelbaum 2003. S, 72

⁴¹ Persson, 2005. S, 8

⁴² Englund, 1996. S, 63

353 074 personer (året innan var samma siffra 1118). Detta kan jämföras med en tid som inte var under Den stora terrorn, 1939, då var antalet som arkebuserades nere på 2552 personer.⁴³

Processen som ledde fram till en fånges död kunde fram till själva utförandet vara hemskt, som det uppges av många. Däremot var inte lidandet slut när revolverns eller pistolens mynning mötte bakskallen. I en undersökning av en massgrav där över 9000 stycken hittades kunde man se att cirka 6300 personer behövde två skott, 78 personer tre skott och två personer behövde fyra skott för att slutligen somna in.⁴⁴ Detta menar Englund att man nu efter öppnandet av arkiven fått större möjlighet ta del av, samt att de började gräva upp alla dessa massgravar i slutet av 80-talet och fortsätter med det än idag. Att antalet personer i gravarna skiljde kunde till stor del beror på om de begravdes på sommaren eller vintern, pga. kläderna.⁴⁵

---

⁴³ Englund, P, 1996. S, 61 & 71.

⁴⁴ Englund, 1996. S, 67

⁴⁵ Englund, 1996. S, 71-72.

3. Livsberättelse från Gulag

- **Transport**

Att röra sig mellan olika Gulagläger kunde vara bland det värsta som fångarna fick vara med om, det är vad som kommer lyftas här. Alla de gånger som Jakir transporterades mellan olika Gulagläger och hur förhållanden kunde te sig där. Förhör och ledares roller är något som även det får utrymme i denna delen då det skedde i anslutning till transport.

- **Flyktförsök**

Flyktförsök var också något som förekom under Jakirs vistelse i Gulag, alla de gånger då han försökte sig på det kommer tas upp under detta tema. Händelserna Jakir upplevde när han var på fri fot är något som getts stort utrymme i detta avsnitt. Vilka följderna blev är något som till viss del tas upp i nästkommande tema.

- **Hur de behandlades**

Hur Jakir upplevde att de behandlades av vakterna och andra som arbetade i Gulag visade sig på olika sätt. Där vissa behandlade honom fruktansvärt medan andra visade mer sympati och hur slumpen ibland spelade en stor och viktig roll för honom.

- **Arbete**

Arbetet var vad hela Gulag skulle ha som nummer ett i uppgift och föra ett uppsving för Sovjetunionens ekonomi och industrialisering (läs: Bakgrunden). Hur arbetsförhållanden såg ut och vilka arbeten som fann är vad som lyfts här. Både officiella straffarbeten och inofficiella arbeten så som stöld och korttillverkning exempelvis.

- **Möte med de vuxna**

Jakir hamnade många gånger i celler med vuxna fångar samt stötte på dessa ute på gårdar och i arbetet. Han berättar om olika maktspel som kunde pågå och att det gällde att känna rätt personer samt att slumpen spelade en viktig roll i vilka man stötte på och hamnade på god fot med.

- **Möte med barnen**

Här är det fokus på hur relationerna till de andra barnen han spenderade tid med kunde te sig. Maktspelet mellan barnen får en betydande roll i detta avsnitt då det är något som visar sig viktigt för Jakir, även sexuella relationer mellan barn är något som lyfts här.

3.1. Transport

Första gången han blev arresterad och förflyttad till ett fängelse agerade han väldigt tappert inför sin mor som blev väldigt ledsen.⁴⁶ Jakir och hans mamma hade tidigare sett sin far och make bli ivägskickad, här finns det indikationer på att Jakir ville agera tappert för sin mor för att lindra hennes smärta något.

---

⁴⁶ Jakir, 1974. S, 19-20

Hans vistelse i barnanstalten blev inte långvarig innan han förflyttades igen, detta efter hans första förhör. Han visste inte riktigt hur han skulle agera vid förhöret, han var lite osäker på vad som skulle hända honom och förhørsledaren försökte få honom att erkänna att han tänkt begå konspiration mot Sovjetunionen och planera försök till uppror. Detta är inget som han erkänner (då han inte gjort något av det). Det leder till att ledarna tog sig friheten att skriva under ett erkännande i Jakirs namn, vilket han förgäves försöker motsäga sig.⁴⁷ Trots att Jakir här endast är 14 år visas ingen barmhärtighet, mer än att de inte slår honom, men de är väldigt aggressiva samtidigt som han står upp mot dem väl och ifrågasätter systemet. Detta återspeglas flera gånger i hela Jakirs vistelse i fångenskap.

Även inom fängelserna kunde man lätt bli förflyttad och det fanns många anledningar till det. En av anledningarna som Jakir råkade ut för var att vakterna trodde att han redan var dömd sedan tidigare då han sagt detta när han blev förflyttad till Astrachanfängelset. Det skulle visa sig att han inte var det, vilket gjorde att han fick byta cell helt plötsligt.⁴⁸ Här visas hur oorganiserat hela Gulagsystemet kunde vara i vissa sammanhang. Då man lät en fjortonårig ”bestämma” vilken cell han skulle bli satt i beroende på vad han sa till vakterna när han kom till fängelset. Även om det nu visade sig att vakterna kom på att han inte var dömd ännu.

Vid ett annat tillfälle när han blev förhörd upplevde han att förhørsledaren blivit utbytt från ingenstans. Han fick senare reda på att det hade att göra med att förhørsledaren blivit fängslad då han missskött sig, enligt NKVD (säkerhetstjänst i Sovjetunionen).⁴⁹ Ingen gick säker, det var slumpen som avgjorde.

När de skulle röra sig från Astrachan till nästa fängelse gjorde de detta till fots, efter att de klivit av tåget fick Jakir för första gången lära sig bönen, som så många gånger kom att återkomma i hans liv;

Gå fyra i varje led, tånj inte ut leden, inga samtal; steg åt vänster eller höger betraktas som flykt. Vakterna begagnar sina eldvapen utan föregående varning.”

Det skedde utan hänsyn till kvinnor eller barn, alla innefattades av detta. Det var ingen som sa ifrån eller satte sig upp mot fångvaktarna.⁵⁰ Även om Jakir haft en fallenhet för detta i andra lägen inne i fängelserna förstod han nog här att det var skarpt läge och det var bäst att bara falla in i ledet och göra det man skulle.

Efter att de en natt då Jakir och hans vänner hade ”tvättat” (stal från de andra fångarna när de sov) åkte de fast. De skulle då bli placerade i isoleringscell i fem dagar. Redan efter en dag kom fängelseledarna och hämtade Jakir då skulle han bli förflyttad, igen. Detta var sista gången han skulle träffa sin kusin som han dittills hade följts åt med mellan de olika fängelserna.⁵¹ Återigen kan man se hur slumpmässigt saker och ting var, en dag eller fem dagar verkade inte spela någon roll för Jakir.

---

⁴⁷ Jakir, 1974. S, 20-23

⁴⁸ Jakir, 1974. S, 26

⁴⁹ Jakir, 1974. S, 40

⁵⁰ Jakir, 1974. S, 50

⁵¹ Jakir, 1974. S, 57

Efter isoleringscellen blev han ivägskickad igen då fick han gå igenom en tvätt där han duschades och fick nya kläder, precis innan han skulle bli ivägskickad. Sen klev han på tåget för en 8 timmars lång resa till Balasjov. Kort efter tåget kommit fram skulle han få höra bönen igen innan hans första flyktförsök (mer om det under nästa tema). Vistelsen i Balasjov blev kortvarig och han spenderade endast 10 dagar där, innan han förflyttades till Syzran.⁵² Man märker att någon kontinuitet vad gäller vistelsen i de olika lägren var totalt utelämnad. Det framgår tydligt av alla de gånger han blir förflyttad, som i detta fall då han blir totalt misshandlad (pga. flyktförsök) när han skulle förflyttas, medan andra gånger blir han det inte, trots flyktförsök. Ingen hänsyn eller sympati visades gentemot honom.

Efter att endast suttit i Syzran i två veckor blev det återigen förflyttning till nästa fängelse, denna gång till Tjeljabinsk. De fick sitta i transporten, en tågagn i över ett dygn, varför visste de inte då, men det skulle visas sig vara i väntan på att barackerna de skulle bo i skulle hinnas byggas färdiga i fängelset. Bönen löd och sedan gick de till fängelset där han blev badad, trots att det knappt fanns fungerade kranar och liknande så skulle processen följas, innan de sedan blev satta i baracken. Redan samma dag som han blivit tilldelad en plats i baracken kom fångvaktarna och hämtade honom, än en gång skulle han bli förflyttad. Denna gång till centralfängelset i Tjeljabinsk. Han blev återigen badad och placerad i en cell, han förstod inte varför han blivit förflyttad.⁵³ Troligen hade det att göra med att de upptäckt vilken hans far var, en före detta högt uppsatt militär inom Sovjetunionen, och att de därför skärpte tillsynen av honom genom att skicka honom till centralfängelset, det bekräftas senare att han satt inne pga. särskild order.

I hans cell var det en hel del fångar som hungerstrejkade pga. att de inte fick vädra sin cell som de brukade få göra. Det föranledde till att Jakir blev tagen till förhör. Fängelseledaren ville veta vem den skyldiga till upproren var. En NKVD-man var också med under förhöret men Jakir gav dem inget trots att han fick ta emot slag och sparkar. Då satte de på honom *skjortan* vilken var ett hemskt hjälpmedel för torteraren. Han fästes med händerna bakbundna och sedan lyftes han i armarna från golvet med en krok, smärtan var olidlig och han var nära på att dö därav förflyttades han till isoleringscell, då han hörde vakterna säga att de skulle få skit om de lät honom dö, i fem dygn innan han återigen transporterades från fängelset.⁵⁴ Det finns anledning att tro att Jakir blev ordentligt påverkad av vakternas agerande, då han lärde sig den hårda vägen att han kunde bli misshandlad för minsta lilla, även för saker han själv inte gjort.

Efter misshandeln och sedan isoleringscell blev han förflyttad till nästa fängelse, Svedlovsk. Dit kom han med många andra människor och de blev avsläppta mitt på gården, därifrån blev de sedan plockade en och en. Men inte Jakir, han blev kvar ensam, vakterna kom fram och frågade vart han skulle, men det visste inte han. Det borde vakterna veta. Han fick lite mat fram mot kvällen innan han till slut blev upplockad av en buss som körde honom till ett mindre fängelse inne i staden. Där sattes han ensam i en cell innan han dagen därpå åter blev förflyttad, denna gång till genomgångsfängelset i Svedlovsk.⁵⁵ Återigen får Jakir vara med och uppleva hur det var att bara bli behandlad som en hemlös hund som ingen riktigt vill veta av och ta ansvar för.

---

⁵² Jakir, 1974. S, 58 & 61

⁵³ Jakir, 1974. S, 63-65

⁵⁴ Jakir, 1974. S, 67-68

⁵⁵ Jakir, 1974. S. 68-69

När han till sist lämnade Svedlovsk gjorde han detta ensam i en kupé med vakter och med den vanliga matrasonen, bröd och sill. Däremot blev han välkomnad på ett annorlunda sätt, av tre personer, chefen för straffkolonin (en koloni var för de som inte fått så långt straff och fokuserade på arbete inom verkstad och industri, ofta för unga⁵⁶), och Ljudmila Sergejevna Anikejeva som var chefsinstruktör och vakt.⁵⁷ Det var ett annorlunda bemötande, ensam, ingen bön och personer som körde honom till anläggningen utan något förhör eller misshandel på annat sätt. Det verkade nog för Jakir som att han kommit till ett bättre ställe än de tidigare fängelserna, han var nu i Verchoturje.

Efter hans andra flyktförsök blev han förhörd, denna gång utan att bli misshandlad. Det var, förutom chefen för kolonin, en civilklädd man med under förhöret som inte tillkännagav vem han var. Chefen frågade varför han valde att fly på ett ganska oförstående vis då han menade på att Jakir väl hade det bra där han satt nu. Och att det bara fanns problem med att fly, längre och hårdare straff. Jakir menade på att det inte spelade någon roll om hur hårt eller långt straff han fick, när chansen att fly kom tog han den mer än gärna. Mannen i civilkläder, vilken troligen var från NKVD med tanke på de frågor han ställde, började också ställa frågor och undrade vem Jakir hade kontakt med på utsidan och om han hade skickat något illegalt från fängelset. Jakir blev upprörd och svarade i kaxig ton ”För Guds skull, börja nu inte förhöra mig som 1937.”⁵⁸ Troligen syftade han till de gånger då han blev lite mer illa tilltagen under förhören tidigare år. Därefter blev han flyttad till en straffbarack som låg två kilometer utanför där han tidigare suttit. Där blev han satt ensam över natten. Här skiljde det sig från vad han varit med om tidigare, hela metoden var vänligare och inte lika våldsam.⁵⁹ Det verkar som att det är något som kännetecknar vistelsen i kolonin.

När han blivit förhörd skulle han och hans vän, Misja Medved, komma att bli förflyttade från Verchoturje till straffkolonin Nizjnaja Tura, där personer som försökt fly blev satta. Behandlingen av dem under denna transport var inte alls så tuff som den varit tidigare gånger, då de bland annat fick tillstånd att köpa brännvin.⁶⁰ Det finns indikationer på att vakterna kände sympati för killarna då de inte behandlade dem som de var vana vid utan de satt och åt med dem och de tilläts även köpa alkohol.

Vid flytten till Sevrallag från Nizjnaja Tura upptäckte en av de cirka 80 ungdomsbrottslingarna som förflyttades att vakterna hade nya handklovar som gav en enorm smärta med vassa taggar i. Detta spred sig som en löpeld mellan fångarna och alla ville testa denna frivilliga exekution genom att börjar bråka med vakterna en och en.⁶¹ Det verkar som att detta var ett test att visa sig modig och ett sätt att trotsa vakternas moderna metoder som att det inte spelade någon roll vad de än kom med, de skulle fortsätta som de gjort tidigare ändå. När natten var slut hade alla gått igenom ”testet” och därefter var det Sevrallag och formulärsgenomgång av fångarna som gällde.

---

⁵⁶ <http://www.svd.se/sanningen-om-gulag-kommer-fram> hämtad 2016-12-30

⁵⁷ Jakir, 1974. S. 72-73

⁵⁸ Jakir, 1974. S. 83

⁵⁹ Jakir, 1974. S. 84

⁶⁰ Jakir, 1974. S. 85.

⁶¹ Jakir, 1974. S. 97

Efter det fjärde flyktförsöket hotar ledaren om det var sista gången de försökte fly ”för annars ska jag göra sillfilé av er – skinn- och benfri”, detta skulle de dock inte komma att hålla då Jakir inte allt för långt efter försökte fly ytterligare en gång. Dock blev han rejält misshandlad.⁶² Trots tunga hot från ledarna så körde Jakir på sin egen väg och struntade i hoten han fick utstå.

När han hamnade hos chefen för Sevullag var han väldigt konfunderad och visste inte varför han blivit ditskickad, chefen börjar prata om att han känner till vilken landsförrädare hans far var samt vad han gjort i fångenskap. Jakir berättar att han fått höra från många under sin tid i fångelset att hans far inte alls var någon förrädare, detta är något som chefen förkastade och inte ville lägga någon tid på att diskutera, han lyfte snarare möjligheten Jakir nu hade att gottgöra för sin far och stå upp för sitt fosterland. Detta var något han menade på att han försökt, då han skickade önskingar om att komma till fronten. Lite från ingenstans får han till slut höra de förlösande orden ”vi har beslutat frige er.” Han fick inte berätta för någon i lägret och han skulle bara följa de instruktioner han fick.”⁶³ Återigen nämns Jakirs far, jag tror att han än en gång hade en fördel av att ha den fadern han hade. Då chefen pratar om att han ska rentvå hans far verkar det som att chefen känner någon form av respekt för den man som hjälpt till att tjäna landet tidigare.

3.2. Flyktförsök

Första gången Jakir kom i kontakt med ett flyktförsök var när han samarbetade med andra celler. Jakirs kompis fick tag på ett paket från Jakirs morfar med filar, de tog dem till sin cell och samarbetade med Jakir och deras cell för att de skulle kunna fly. Jakir och de andra i hans cell förde oväsen vilket drog till sig fångvaktarna så de andra kunde fly. Alla blev infångade till slut igen, nästan alla inom 2 dygn.⁶⁴ Man hade kunnat tro att han här skulle bli avskräckt från att själv försöka fly när han hörde hur skotten sökte efter de som försökte fly, men så var inte fallet.

Efter att ha hört bönen var det en man som överrumplade en vakt från ingenstans och direkt därefter gjorde fyra andra män samma sak, tumult uppstod och kaos utbröt. Från ingenstans kastade sig Jakir utifrån ledet och försökte fly även han, dessvärre hamnade han i famnen hos en polis och vakterna slår honom samtidigt som en hund sliter i hans kläder, han får även bevittna två lik, två av dem som försökte fly. När han sedan kom till fångelset fortsatte slagen komma från fångvakterna, de visade ingen nåd och han blev riktigt illa slagen. Han tvättades av sin moster som kom från ingenstans, hon hade varit i fångelset han nyss kom till i tre veckor och skulle försvinna inom bara några dagar igen till ett annat.⁶⁵ Även om Jakir hade upplevt andra som försökt fly var det inget han själv lagt ner någon vidare tankeverksamhet på, samtidigt ser man det tydligt att när chansen väl gavs tog han den. Han skulle göra allt han kunde för att komma ifrån fångenskap så fort som möjligt, vilket inte framstår som märkligt.

Jakir blev tagen till förhör efter att någon hade skvallrat om att han ville fly, detta i Svetlovsk. Som straff för detta blev han hotad om att det var lönlöst att fly samt flyttad till ett annat fängelse, kolonin i Verchoturje.⁶⁶ Detta skulle inte komma att påverka hans vilja att försöka fly.

---

⁶² Jakir, 1974. S, 100

⁶³ Jakir, 1974. S, 116-117

⁶⁴ Jakir, 1974. S, 35-36

⁶⁵ Jakir, 1974. S, 59-61

⁶⁶ Jakir, 1974. S, 72

Jakirs andra flyktförsök skulle komma att ske när han var i kolonin i Verchoturje, det första där det var planerat. Det hela hände när de skulle spela teater ute i den fria världen, det hade varit svårt att få tillstånd från koloniledningen att Jakir skulle få följa med. Ljudmila och Marusia (en tjej från den fria världen som hjälpte till med teateruppsättningen) gick i borgen för att han skulle få följa med. Marusia sa till honom när de var på teateruppsättningen att han fick göra vad han ville och att oavsett vad skulle hon inte ångra att hon skrev under. Marusia kom sedan att hjälpa Jakir ute i den fria världen med kläder, mat, vägledning och en kyss samt tips om att inte gå in i byarna då människorna där gladeligen lämnade ut flytningar för en belöning. När han hoppade ut genom fönstret i pausen visste han inte att han inte skulle komma att sova på två dygn, gå ett tiotal mil och till slut gå och lägga sig i en höstack där han vaknade upp till solen och tre vakter samt en hund. Hans flyktförsök gick i kras. En av de männen som hade funnit honom var instruktör i kolonin och sa med en lätt röst till honom ”Det var värst vad långt du hann. Nu går vi.”, medan de andra vakterna ville slå ihjäl honom, de var från ett intill liggande läger.⁶⁷ Jakir beskriver inte misslyckandet som något jobbigt, varken att han känner att han svikit Ljudmila eller finner det särskilt jobbigt att han åkt fast igen. Det verkar som att han ansåg detta var en chans han var tvungen att ta, skulle han lyckas skulle han bli överlycklig, men ett misslyckande skulle inte direkt innebära någon skillnad för honom. Därför var det en risk värd att ta. Att han satt i kolonin är också något jag tror spelade roll, han kände av att stämningen där var trevligare och bättre, något han troligen hade med i beräkning om han skulle åka fast.

Det tredje flyktförsöket skedde i Nizjnaja Tura tillsammans med några andra killar genom att försöka gräva en gång ut ur fängelset, det gick bra fram tills det att det kom en oförberedd uppställning mitt under dagen då de var i gången och arbetade vilket ledde till att de missade uppställningen. Någon berättade för fångvaktarna vad de höll på med, vilket gjorde att vakterna tog dem på bar gärning. När de skulle förklara sig sa Jakir helt enkelt att de satt fast för något som de inte gjort och så länge de orkade skulle de fortsätta försöka fly. De blev tagna till isoleringscellen.⁶⁸ Det ter sig intressant då man kan uttyda att ju längre Jakir satt fängslad och ju fler flyktförsök desto öppnare och mer kaxig blev han. Nästan som att han kände sig lite oövervinnerlig, att det låg ett värde i att säga ifrån.

Flyktförsök nummer fyra skedde från zonen i Sevurallag efter ett arbetspass. Det var Jakir och fyra till som flydde vid jobbpassets slut. Flyktförsöket gick bra till en början och Jakir hamnade med en tjetjen, Vacha, efter att de delade upp sig. Efter en lång natt och dag flyendes från skott, hundskall och skallgångskedjan kom de båda till slut fram till en liten by där det var en äldre kvinna som tog emot dem efter att de berättat allt för henne. Hon kände sympati för pojkarna som kommit till henne och lät dem bo där i tre veckor. Hennes man hade också han blivit arresterad och omkommit i Gulag, vilket troligen gjorde att hon kände extra för pojkarna. Hon hade förbjudit dem från att vistas utomhus under dagarna för hon var rädd att någon av grannarna skulle få syn på dem. Oavsett om många av grannarna också haft någon nära som de förlorat till Gulag var de inte blyga för att sätta dit någon annan då detta kunde resultera i betalning. Trots förbudet ville pojkarna överraska kvinnan genom att säga upp all ved en dag, när hon och hennes dotter kom hem skällde de

---

⁶⁷ Jakir, 1973. S, 80-82

⁶⁸ Jakir, 1974. S, 95

ut Jakir och Vacha efter noter. Detta ledde till att de begav sig igen morgon därpå, de vill inte riskera bli utelämnade. De fick riktning om var järnvägen låg och begav sig mot den transsibiriska järnvägen trots att det var 30 miles gångavstånd. De blev försedda med proviant för att klara sig ett tag och begav sig tidigt på morgonen. När det ljusnade och de gick längs byvägarna kom det två vakter som tog fast dem då de inte hade några papper. De slapp stryk av vakterna men blev snabbt återförda till Sevurallag, där de blev satta i isoleringen några dygn.⁶⁹ Även om de endast lagt ner fem dagar på att planera sin flykt så tog de första bästa tillfälle, det var inget som planerades och studerades in i minsta detalj, det som var det viktigaste var helt enkelt att fly bort från Gulag, vad som hände där ute i friheten, det tog de allt eftersom.

Under ett arbetspass i Sevurallag kom Jakirs femte och sista flyktförsök, det var ett par andra som pratade om att passa på att fly när vakten åt lunch. De var 10 stycken som pratade om att fly, två av dem fick stanna kvar, antagligen för att det inte skulle bli allt för uppenbart. De delade upp sig i grupper om fyra man och begav sig ut i skogen. Det tog 30 minuter innan de hörde två skott, vilket signalerade till de andra vakterna att någon flytt. Efter ett par timmar kom de till ett stort öppet fält som de var tvungna att ta sig över. När de var nästan framme kom vakter på hästar ifatt dem, de blev då fastbundna och släpade efter hästarna tillbaka till lägret, hemskt sätt att bli återförd på då de inte var långt ifrån att slå sig riktigt allvarligt. Misshandeln skulle istället komma från vakterna när de kom tillbaka till zonen.⁷⁰ Att detta blev det sista flyktförsök hade att göra med kontakten till läkaren Sergej (som lyfts längre fram) och de hårdare straffen som kom att tillämpas på de som försökte fly. Detta flyktförsök påminde en hel del om det förra, när chansen kom var det inget att diskutera kring det var bara till att ta chansen och hoppas på det bästa.

3.3. Behandling

Förhållandena var rent av trevliga i början vad gäller maten de fick samt att de fick ta med sig saker in och det var inte så strängt rent allmänt, enligt Jakir.⁷¹ Detta antagligen pga. att allt inte hunnit komma igång ordentligt och kriget hade inte börjat. Då man ser hur det snabbt förändras och blir värre allt eftersom under hans tid i fångenskap.

Även ledarna kunde visa sig humana under denna tiden då en fångvaktare gick in och hotade med isoleringscell för dem som behandlade Jakir illa.⁷² Det verkar som fångvaktaren här kände sympati för Jakir och ändå ville honom väl trots att han var en fånge.

Första gången han hamnade i isoleringscell fick han lära sig snabbt att det inte var något ställe man ville spendera tid i onödan. Det var kallt, sämre celler, 300 gram bröd och en slev soppa två-tre gånger i veckan.⁷³ Trots denna vetskap om förhållandena kom Jakir att spendera en hel del tid i isoleringscell.

Då Jakir och hans vänner upplevde att de inte fick vad de hade rätt till, dels materiella ting från anhöriga, dels en dom på varför de satt fängslade, valde de att hungerstrejka. Vilket ledde till att de

---

⁶⁹ Jakir, 1974. S, 99-100

⁷⁰ Jakir, 1974. S, 101-102

⁷¹ Jakir, 1974. S, 26

⁷² Jakir, 1974. S, 31

⁷³ Jakir, 1974. S, 37

blev alla inkallade till förhör och fick där skriva under på att rannsakingen var slutförd, även om det enda som hade hänt var att de blev förhörda just en gång. Inget mer. De blev även visiterade, minst en gång i veckan efter detta och fick det allmänt försämrade. Kulmen på det hela var när de blev förflyttade till centralfängelset som var sämre än där de bott tidigare exempelvis maten då de fick äta rutten kålsoppa med fettklumpar och mask som tuggmotstånd. Förhållandena var så dåliga att Jura (Jakirs kusin) började med självplågeri, bl.a. skar han sig i armen med glasbitar.⁷⁴ Det framgår att Jakir hade en ledande roll i de sammanhang han befann sig i. Han är ofta med där det händer saker, ganska ofta är det även han som initierar till det. Som vid nästa tillfälle de hungerstrejkade.

Jakir och hans kusin beslutade sig för att åter igen hungerstrejka för att kunna få igenom sin dom. De ville helt enkelt få en dom, de kände sig berättigade till detta. Vilket de lyckades med efter att de svält så pass länge att läkaren tvingades ta hand om dem och tvångsmata dem.⁷⁵ Vilket tyder på att det fanns någon form av sympati från ledarna, alternativt att de var rädda för att göra fel för då visste man inte vad som kunde ske. Detta var, vad det verkar som, något Jakir plockade upp efter att spenderat fem dagar själv med vuxna som berättat om deras missöden och vad som höll på att hända i landet. Något som Jakir själv beskrev som en av den viktigaste tiden för honom i fångenskap.

När de skulle bli förflyttade än en gång tvättades de först innan de sattes i bilen, samma sak skedde när de kom fram till nästa fängelse, de blev tvättade, deras kläder ångades och de blev ordentligt visiterade.⁷⁶ Det verkar som att de olika fängelserna såg denna reningsprocessen som en form av check för vart de varit tidigare. De som skickade iväg fångar, ville skicka iväg fångar som såg ordentliga ut samtidigt som de i det nya fängelset vill säkra för sig själva att det var ordentliga fångar de fick, därav visitationen. Man skulle kunna se reningsprocessen som ”ut med det gamla och in med det nya”.

I Tjeljabinsk fick han smaka på bröd uppblandat med havreagrar och soppa gjord på rutten fisk, han åt inget av det trots att han var hungrig.⁷⁷ Detta är ännu ett tecken på hur Jakir följde sina principer väldigt hårt som man ser genom hela hans fängelsetid. Det spelade ingen roll hur hungrig han var, han stoppade inte i sig vad som helst.

Tiden i Verchoturje var betydligt mer behaglig än vad Jakir varit med om tidigare. Han fick duscha när han ville, äta mat i en matsal samt kunde gå runt i korridorerna lite som han ville utan problem och det var första gången han sov i rena lakan 1 ½ år.⁷⁸ En enorm skillnad för Jakir än det han var van vid sen tidigare, samtidigt som man märker att han uppskattar lyxen han plötsligt får uppleva är det inget som han nämner som något särskilt nödvändigt eller fantastiskt. Oavsett vad sitter han fortfarande i fångenskap.

---

⁷⁴ Jakir, 1974. S, 38-40

⁷⁵ Jakir, 1974. S, 46-47

⁷⁶ Jakir, 1974. S, 49-50

⁷⁷ Jakir, 1974. S, 64

⁷⁸ Jakir, 1974. S, 74

De dagarna då han satt i straffbaracken (efter flyktförsök) i Verchoturje blev han väl behandlad av vakterna, även maten var bra. Han fick tillstånd att träffa Marusia, som hjälpte honom på utsidan, och Ljudmila som båda sa att de var glada att de träffat honom och önskade honom lycka till i framtiden.⁷⁹ Det var alltså inga sura miner för att han hade flytt trots att de båda gått i borgen för honom. Det verkar som att de förstod den situation han satt i, han var fängslad och försökte göra allt han kunde för att fly.

När de kommer fram till Nizjnaja Tura säger vaktchefen åt dem att kontakta honom om det skulle dyka upp något problem, han skulle då hjälpa dem.⁸⁰ Ovanligt och märkligt kan man tycka, men vaktchefen Otto kände Jakirs far, antagligen därav han vilja att hjälpa dem. Att de hade skydd från ledningen skulle också visa sig när de blev förda till sin barack då vaktofficeren tillkallade sig ledaren i cellen och sa åt honom att se efter Jakir och hans vän.

Detta skulle visa sig komma till nytta även längre fram då Jakir, Misja och en tjuv åkt fast för stöld men blir inte alls lika hårt straffade, detta då det var tjuven som tipsade om att det var de som hade gjort det, tjuven fick fem extra år medan de andra ”bara” fick 20 dagar i straffcellen.⁸¹ Den största anledningen till att de fick förmildrat straff hade att göra med att säkerhetschefen under förhöret sa till Jakir att han tjänstgjort under hans far och att han hyllade Jakirs far, detta indikerar på att han kände sympati för denna mans son som hamnat fel i fängelset. Detta var hans sätt att ge tillbaka till Jakirs far på något sätt.

När de satt i isoleringscell i Sevurallag bestämde de sig för att utföra en hämndaktion mot fängelseledningen då de behandlat en av pojkarna illa. Detta gjorde de genom att elda upp baracken de var satta i. Hela baracken fylldes med rök och vakterna lyckades släcka elden utan att rädda fångarna, de fick istället sitta kvar, i vattenfyllda celler som gjorde att de själva till slut blev täckta av is, efter allt vatten de fått på sig, och började få köldskador, det blev värre och värre. De började bulsa på dörren om att få se en läkare, detta dröjde till dagen efter på morgonen. Vakterna var inte glada för att låta dem träffa läkaren, Sergej, och så fort den värst drabbade fått vård ville de skicka iväg dem andra, trots att de alla hade förfrusna fötter. Detta satte Sergej själv stopp för som gick emot vakterna och undersökte pojkarna, sedan meddelade han kommandanten att han var tvungen att ha kvar dem där för vidare behandling. När vakten lämnat dem där frågade Sergej om han var son till Jakir, då Sergej kände till honom.⁸² Det verkar som att Sergej var en snäll man, men att behandlingen av Jakir blev bättre eftersom han kände till Jakirs far. Även om Sergej själv var dömd fånge hade han inte behövt stå upp för Jakir, då detta innebar en risk för honom.

Vid ett annat tillfälle frågade en fängelsechef om Jakir var son till *den* Jakir visste han inte till vilken nytta de frågade honom men det skulle visa sig att han fick ett par extra ögon på sig, men ingen särbehandling.⁸³ Den gången fick han alltså ingen fördel av vem hans far var.

Jakir hamnade i isoleringscell vid två tillfällen kort efter varandra i Nizjnaja Tura, första gången för att han hade spelat kort då fick han sitta i 30 dygn med endast 100 gram bröd om dagen och soppa

---

⁷⁹ Jakir, 1974. S, 84-85

⁸⁰ Jakir, 1974. S 87

⁸¹ Jakir, 1974. S, 96

⁸² Jakir, 1974. S, 103

⁸³ Jakir, 1974. S, 65

var tredje dag. Andra gången var villkoren annorlunda, detta efter att Wanda (en god vän till Jakir) hade sett till att ge honom hjälp genom lägerchefen, då fick han istället mer bröd, tobak och mycket socker.⁸⁴ Det blev alltså en väldigt positiv särbehandling från ledarens håll tack vare att Jakirs vän hade en sexuell relation till lägerchefen (mer om detta längre fram), detta gav honom enorma fördelar.

Efter Jakirs tredje flyktförsök hamnade han och hans vänner i isoleringscell igen. Förra gången han satt i cellen hade han fått hjälp, något som han inte fick nu utan snarare blev värre behandlad då de fick äta en ytterst salt fisk utan vetskapen om att de inte skulle få vatten på två dygn vilket var olidligt för dem.⁸⁵ Han fick lära sig den hårda vägen hur viktigt det var med kontakter samt hur snabbt det kunde skifta.

När de åkt fast för deras femte flyktförsök sattes de efter en brutal misshandel i isoleringscell där Jakir i början inte ens kunde gå på toaletten utan hjälp från cellkamraterna de första dagarna då han blivit så illa misshandlad. Även om han blivit hotad om att ytterligare ett flyktförsök skulle resultera i något som inte kan liknas vid något annat än tortyr så hade han nog inte kunnat tänka sig riktigt hur illa det skulle sluta.⁸⁶ Detta var inget som påverkade Jakir i hans vilja att fly. Det verkar som att vakterna gjorde vad de kunde (de trodde på piskan istället för moroten) för att hindra fångar från att fly. Troligen då detta inte såg bra ut för fångset, vilket var det sista Jakir brydde sig om.

Våren 1942 tog saltet slut. Detta skulle leda till att förhållanden blev än värre än de varit tidigare, då bristen på saltet gjorde att kropparna tynade bort än mer än vad som redan höll på att hända pga. den bristande bespisningen. Det arbete fyra man före kriget hade gjort på mindre än en förmiddag krävdes det nu 200 man och en hel dag för. Saltets försvinnande var förödande då fångarna började göra allt för att få tag på det. Bl.a. en dag när det kom en transport med något som liknade salt i en tåglast till fångset sprang alla och skulle ta av det, även om vakterna sköt varnande skott gjorde de ingen stor aktion för att förhindra. Det resulterade i över 300 personers liv, det visade sig vara salpeter. Senare samma år på sommaren kom det in ruttet rågmjöl till fångset, vilket de trodde var bra för dem till en början, det skulle visa sig att deras magar bara svullnade och många dog av det.⁸⁷ Det verkar som vid flera tillfällen att vakterna visade ingen eller mycket lite respekt och medömkan för fångarna och deras varande. Det verkar som att de vistades i förhållande där de hade överordnande som verkligen inte gjorde allt för att ge dem en dräglig vistelse vilket framgår tydligt på många ställen, inte minst bortprioriterandet av mat.

Man hade kunnat tro det hade med deras överordnade att göra, men det får vi senare reda på av Jakir att det tillsattes en kommission som granskade Sevurallag i en månad, vilket resulterade i att alla med en chefsroll i fångset blev arresterade och dömda. Vilket även skulle resultera att det kom en ny ledning bestående mestadels sårade frontofficerare och livet i lägret skulle visa sig bli lättare. Maten kom att bli bättre, både vad gällde kvalitet och kvantitet, och de som mådde som allra sämsta sattes i rekreationsanstalter vilket innebar mer mat och inget arbete.⁸⁸ Man kan undra

---

⁸⁴ Jakir, 1974. S 94-96

⁸⁵ Jakir, 1974. S, 96

⁸⁶ Jakir, 1974. S, 102

⁸⁷ Jakir, 1974. S, 110-112

⁸⁸ Jakir, 1974. S, 113-115

hur det kommer sig att denna mat och förhållanden inte kom tidigare, då det bevisligen fanns att tillgå. Slumpen visade sig åter igen göra sig påmind, då det bevisligen spelade roll vilka vakter man hade på stället man var. Vilket även stämmer överens med följande händelse;

När Jakir hade två månader kvar av sitt straff blev han skickade till rekreationsanstalten i Sevullag av en fri kvinnlig präst som kände sympati för honom.⁸⁹ Även om hon tyckte det var rättvist att de satt fängslade eller inte kan man se att hon kände sympati för Jakir just för att han enbart hade två månader kvar på sitt straff och troligen för att han var ung. Slumpen gör sig påmind även här, vissa visade sympati medan den större delen inte gjorde det.

3.4. Arbete

Jakirs första möte med arbete var med fångarna i en cell med bara barn, de skulle göra kortlekar av Jakirs färdiglästa böcker. Det var ett maskineri utan dess like som drog igång, alla visste vad de skulle göra. Vissa satte igång med att göra klister av bröd, andra använde en hemmagjord kniv för att få fram sotsvärta, några fixade fram färg från en griffelkrita och rev sedan sönder sidorna för att sedan limma ihop till kortliknande pappersbitar.⁹⁰ Fabriken visste precis vad de skulle göra som Jakir uttryckte sig och här lyste hierarkin med sin frånvaro, alla ville hjälpas åt för att få fram nya kortlekar, då la man agg och liknande åt sidan och drog sitt strå till stacken.

När de satt i en cell med många vuxna hände det att de arbetade om nätterna då de ”tvättade”. Ett gäng tjuvpojkar stal från de andra fångarnas tillhörigheter, allt från mat till pengar lyckades de stjåla. De festade på en del av maten och väckte alla de andra, de blev så klart upprörda över att de blivit bestulna på sina saker, men det var inget ledarna i cellen sa till om.⁹¹ Förutom att det var en bra sak för Jakir att han fick mat och liknande byggde han upp en kamratskap när han tvättade och han fick en viss mening in i cellen, ungefärligen samma effekter som sker ute i det fria när man arbetar med andra människor.

I Tjeljabinsk stötte han på en man som arbetade genom att spå ödet för de andra fångarna, detta kostade tobak eller annat som var av intresse för spåmannen. Han var framgångsrik i sitt arbete, av det som Jakir fick bevittna. Arbetena som Jakir hittills fått uppleva var inofficiella arbeten som fångarna själva kommit på, det verkar som att vakterna hade dålig koll eller inte kände något intresse för att bry sig.

Det första riktiga arbete (straffarbete) som Jakir erhöll var som tjänstefolk i Svedlovsk, det gav många fördelar. Han kunde prata med många fångar, bl.a. stötte han på ett par kvinnor som träffat hans mor i fängelset, fick bättre mat och de fick även chansen av vakterna att spendera en halvtimme själva med de underåriga tjejerna som städade cellerna.⁹² Det verkar som att vaktpersonalen favoriserade de som arbetade för fängelset och gav dem fördelar, kanske för att visa att det var fördelaktigt att sköta sig och arbeta för dem istället för att vara emot dem.

I Verchoturje kom Jakirs andra riktiga arbete, då han började som stöparlärning och blev sedan befordrad till stöpare. Lyckades han fylla sin kvot fick han en halvliter mjölk var dag de jobbade,

---

⁸⁹ Jakir, 1974. S, 115

⁹⁰ Jakir, 1974. S, 33

⁹¹ Jakir, 1974. S, 55-56

⁹² Jakir, 1974. S, 71

arbetspasset varade i 4 timmar.⁹³ Man kan här se att belöning utfodrades, vid uppfylld kvot, det var inte överallt man fick belöning när man jobbade, det var antagligen för att det var i en straffkoloni vilket Jakir upplevde som överlag ett bättre och trevligare ställe att vistas på.

I Nizjnaja Tura fanns det en arbetszon där det fanns fabriker som framställde bl.a. sängar till fångelser och armén, det fanns även reparationsverkstad och smide. Det var frivilligt att arbeta, och Jakir och de andra arbetade inte, då de vägrade ta emot statens utrustning och gick istället runt i bara underkläderna. Detta då majoriteten av de som satt där var återfallsförbrytare som antingen hade flyktförsök eller mer än tre domar i bagaget.⁹⁴ Det tycks som att Jakir gör vad han kan för att inte hjälpa till i fångelset, vilket verkar vanligt förekommande för honom. Han ser inte poängen med att arbeta för staten när han lika gärna kan driva omkring, även om han kanske uppskattat att jobba för kamratskapens skull, dock är detta något han får ändå.

I Sevurallag försökte vakterna tvinga ut dem på arbete, men de ville inte arbeta och försökte göra allt för att slippa gå ut i snön och kylan. Då släpade vakterna ut dem till arbetsplatsen. Däremot så arbetade de inte när de väl var på plats, det enda de la energi på var att göra upp eld och planera nästa flyktförsök.⁹⁵ Det verkar som att Gulag återigen visar upp sin improvisatoriska och slumpmässiga ridå då det inte är så mycket fokus på arbetet i sig, det viktiga för dem är bara att de får iväg fångarna på arbete, sen vad de väl gör där är inte så viktigt. Även om det är en skillnad från tidigare fångelse då de inte ens behövde arbeta.

Nästa arbete han blev satt på i Sevurallag var att fälla träd. Som Jakir själv beskriver det så minns han måtten exakt, 30 år senare, då det var viktigt att det skulle stämma. Under arbetet hade de ingen som var chef för dem, då det inte var någon som ville ta på sig uppgiften för de visste att det bara kunde leda till ont, i värsta fall döden. Däremot så gjorde Jakir och några till väldigt lite av vad de skulle, detta var något som inte fick några direkta konsekvenser. De gjorde detta fram tills den dag det blev läge att fly.⁹⁶ Det ges intryck av att de utnyttjade vakternas dåliga sätta att styra upp det hela på, kontinuiteten saknades vilket utnyttjades av Jakir och de andra, åter igen.

De fortsatte som vanligt med att strunta i att arbeta, de satt vid elden och åt, mycket sill fanns att tillgå, och de började ägna sig åt annat än jobb så som stråtröveri. Genom den zon där de arbetade gick det en civil passage, till Jakir och de övriga fångarnas stora glädje. Där lyckades de få tag på mat, tobak och annat gott.⁹⁷ Man kan se hur de inte visade någon sympati för de civila, återigen handlade det om överlevnad, då var det okej att ställa till det för andra människor och att stjäla från dem.

Våren 1941 började det pratas i fånglägren om att inträdandet i kriget skulle ske när helst. Detta hände sommaren samma år. I och med Sovjets inträdande i kriget kom det att bli drastiska förändringar i Gulag. Straffen blev hårdare och matransonerna blev ännu stramare än de varit tidigare. För första gången gick brödransonen under 300 gram bröd, 275 gram var nu det man fick om man

---

⁹³ Jakir, 1974. S, 75-76

⁹⁴ Jakir, 1974. S, 89-90

⁹⁵ Jakir, 1974. S, 98

⁹⁶ Jakir, 1974. S, 100-101

⁹⁷ Jakir, 1974. S, 102-103

inte lyckades fylla sin kvot, vilket nästan ingen lyckades med. Den första en och en halv månaden när de skulle arbeta levde de endast på bröd. Arbetsförhållanden var inget i jämförelse med vad han varit med om tidigare, endast vad han hört om hur det var i Solovkilägrät kunde jämföras, ingen varm mat, 11-timmars arbetspass och marsch på ett par mil från och till arbetsplatsen var dag var vad som nu gällde.⁹⁸ Tidigare hade Jakir inte alls upplevt arbete som något jobbigt eller ansträngande, men man märkte att inträdandet i kriget tog även på honom när han nu inte längre kunde undvika arbetet.

Förhållandena blev enormt tuffa i förhållande till hur det varit tidigare, för att ge en förståelse av skillnaden kunde tidigare fyra man fylla en vagn full med virke innan lunch, nu krävdes 100 man och en hel arbetsdag för samma resultat. I och med det höga dödsantalet började en ny arbetsupp- gift för Jakir, han var med och började gräva likgravar på ett mycket primitivt sätt då de brände stora bål för att få bort kärlden och därefter grävde de stora gropar för att kunna få plats med fem- ton-tjugo lik i varje grop.⁹⁹ Helt plötsligt skulle de nu göra betydligt mycket mer arbete på betydligt mycket mindre mat och energi. Att kriget inträffade var inget fångvaktarna kunde rå för, men hur behandlingen av fångarna kom att bli var de skyldiga för då man ser vilken skillnad det blev efter att kommissionen varit på plats.

Plötslig tur, som Jakir själv uttryckte det, gjorde att han fick ett bra jobb i slutet av 1942 då han blev biträdande förläggningvakt i en lastningsbrigads barack vilket skulle komma att innebära möj- lighet att stjäla från förrådet om nätterna. Han och en annan tjuv gjorde bra affärer på detta då de stal från förrådet och sålde till vakter för mat och tobak.¹⁰⁰ Man kan här se hur vakten utnyttjar fångarna i form av att köpa deras stöldgods för att få det bättre för sig själv. Det är intressant att se hur fångarna blir utnyttjade och vaktens brist på rädsla för att bli tagen. Även om hans kollegor (de som skulle vakta förrådet) åkte fast istället spelade det ingen roll, det var viktigare för honom att få nya kläder och dylikt.

3.5. Möte med de vuxna

Det första mötet med andra fångar för Jakir var i en cell med enbart vuxna, han blev välkomnad med öppna armar och de 40 personer som satt i cellen lyssnade tålmodigt på Jakir och ville veta allt om honom och han har kommit dit. De blev upprörda över hur det hade fått gå till, de menade på att det hade gått för långt nu. De visade starkt kamratskap och bra gruppkänsla, framför allt när de sjöng ihop, något som Jakir menade på gjorde enormt intryck på honom.¹⁰¹ Detta var Jakirs första dygn i fångenskap vilket troligen gjorde ett enormt avtryck på honom och präglade till stor del hans efterkommande tid. Man kan se det i hur han arbetar för kamratskap och ser nytta och glädjen i det, troligen med inspiration från sin första dag.

Liknande händelse kan man se längre fram då Jakir kom till en cell med endast vuxna, alla dömda till arkebusering, då visste han inte vart han skulle bli av. Men ledaren för cellen bad de andra släppa fram honom till honom och staben i cellen, efter att ha berättat vad han var dömd till kände de

---

⁹⁸ Jakir, 1974. S, 106-107

⁹⁹ Jakir, 1974. S, 108-110

¹⁰⁰ Jakir, 1974. S, 110-112

¹⁰¹ Jakir, 1974. S, 24-26

sympati för honom och de var snälla.¹⁰² Man kan här se att informella ledare hade en viktig del i fängelserna, framförallt för Jakir som fick det lite lättare tack vare denna.

Efter att ha hungerstrejkat för att få sin dom nertecknad på papper blev Jakir flyttad till en cell för vuxna. Där bevittnade han 10 perser som begick självmord, detta i vetskap att de till slut skulle falla för den sovjetiska utrensningsskniven ändå om de inte tog tag i det själva. Jakir beskrev det som en utrensning av perser.¹⁰³ Att det sågs som något vanligt och snarare mer hedersamt att begå självmord var nog anledningen till varför Jakir inte nämner detta som något särskilt besvärligt. Visserligen framstår det som att det inte var något som man bara ignorerade men han nämner inte det som något särskilt, vilket han är ganska konsekvent med annars. Det skulle även kunna vara så att han helt enkelt blivit avtrubbad efter allt han varit med om.

När Jakir och andra barn kom till ett nytt fängelse för vuxna blev de snabbt sorterade. Det fanns inte mycket plats i cellen men för Jakir och hans vän, som var en tjuv, fanns det gott om plats då de och den informella ledaren i cellen hade en gemensam vän från det tidigare fängelset. De andra av Jakirs vänner blev placerade på sämre ställen, beroende på vilken ställning de hade (hans vän Masjka blev placerad närmst latrinen vilket diskuteras längre fram). Efter sorteringen blev de omhändertagna av en annan tjuv som de ansåg sig bli vän med relativt snabbt och smärtfritt, men helt smärtfritt skulle inte deras relation komma att bli. Jakir lärde sig här att man var vänner fram tills något stod på spel, han började nämligen spela kort om knäppar (knäppar med fingret mot skallen), med deras nya vän Kostia, när insatsen var uppe på 10 000 knäppar förlorade Jakir. Dagen efter gav Jakir honom allt han ägde, då smärtan från knäpparna var outhärdlig, i förhoppning om att knäppande skulle sluta och det lyckades han med.¹⁰⁴ Det framgår att vem man kände och vad man hade för roll i fängelserna var av yttersta vikt, men även om man kände de viktiga personerna kunde slumpen och ibland speldjävulen sätta käppar i hjulen och göra livet i det sociala sammanhanget ännu värre. Det tycktes inte spela någon roll om man var vänner eller inte, då denna vänskap snabbt kunde bytas ut mot ovänskap och misshandel på bara en dag.

Jakir får reda på mycket av andra fångar och det är genom dem som han bildar sin världsbild och uppfattningen om livet i och utanför fängelset. Det är bland annat genom dem som han får höra vad det är som händer på utsidan och att folk blev arresterade hej vilt över allt runtom i landet och att ingen gick säker.¹⁰⁵ Ingen visste vem som blev tagen eller varför man skulle bli det, det ger intryck av att de förstod att slumpen stod för urvalet och att det var så det fungerade helt enkelt, inget var hugget i sten.

Varje nytt fängelse fick Jakir att bredda sin uppfattning om vad som skedde ut i ”friheten”, då av allt att döma det inte var särskilt fritt, i Syzran fick han tillfälle att prata med en pilot som i sin tur var väldigt mån om att prata med Jakir. Efter att endast spenderat två timmar i cellen innan han blev bortförd igen kände sig Jakir uppgiven:

När man hämtade piloten från Kiev kunde jag inte sansa mig på länge, för jag hade träffat en person som kände mina bekanta och som hade berättat om deras tragiska öden. Jag tänkte inte längre på mig själv, mitt eget öde hade jag så att säga satt punkt för; men när

---

¹⁰² Jakir, 1974. S, 65-66

¹⁰³ Jakir, 1974. S, 47-48

¹⁰⁴ Jakir, 1974. S, 52-55

¹⁰⁵ Jakir, 1974. S, 53

jag fick höra talas om andra, särskilt dem som jag ansåg vara mönster av hjältemod, kändes det ännu tyngre i hjärtat.

Han beskyllde Stalin för att ”friheten” såg ut och var som den var.¹⁰⁶ Det tycks till skillnad från vissa andra som att han insett att det var Stalin som var mannen bakom detta och att det var han som var boven i dramat.

När Jakir pratade med en ingenjör som nyss kommit till hans cell i Svedlovsk fick han höra hans berättelse om hur han behöll sitt liv när fångvaktarna trodde de hade rätt person då; namn, efternamn och fadersnamn stämde, men inte födelseort. På så vis undgick han av en slump att bli arkebuserad.¹⁰⁷ Det verkar som att de inte riktigt brydde sig om vem de skulle döma, bara uppgifterna stämde så brydde de sig inte direkt om att göra en granskning eller liknande.

I och med att fängelsechefen, Otto, sagt åt den informella ledaren, Gyllene, att se efter Jakir och Misja fick de plats intill hans plats i baracken. De fick även sitta med och se när Gyllene spelade av en äldre man på 50 rubel och Gyllene sa åt Zigenaren att ”hitta på något” och kom tillbaka en timme senare med 10 flaskor eau-de-colonge som de blandade med vatten och blev berusade på, det blev fest och fler gjorde dem sällskap med gitarrspel bl.a.¹⁰⁸ Det verkar som att de passade på att roa sig när tillfälle gavs och det var inte särskilt svårt för dem att bli accepterade på det nya stället, det kan ha lite med att göra att de var kända av andra fångar där sedan tidigare fängelsevistelser. De hade fått ta del av historien om när de stod emot aktivisterna i Verchoturje och blev hyllade för att de gick emot ”aktivistsvinen”. På något sätt var de accepterade redan innan de kommit dit för att de hade gjort sig kända som några som man inte kunde köra över.

Jakir sysslade med spel en hel del under sin tid i fångenskap, det var dock inget som alla fick göra. Egentligen var man tvungen att vara kriminell, tillhöra den undre världen och få deras rättigheter, för att få delta men tack vare de personer han kände (bl.a. Gyllene) så fick han vara med och det glädde honom, särskilt glad över det var han den gången han spelade till sig allt vad tjuvarna i Nizjnaja Tura ägde, över 16000 i rubel¹⁰⁹, 100 kostymer osv. Däremot lyckades han förlora allt lika snabbt igen, inget som Jakir spillde några tårar över.¹¹⁰ Det verkar som att likt det mesta annat var det inget som Jakir räknade med att han skulle få behålla, han hade börjat vänja sig vid att livet kunde ta snabba vändningar och att det inte var smart att fästa sig vid något, eller någon för den delen.

En dag då de drev omkring i den nya zonen i Sevurallag blev han stoppad av en tjuv från Nizjnaja Tura som tog alla kläder från Jakir, han hade inget att sätta emot då han var orolig för vad han skulle bli utsatt för. Däremot kom en annan tjuv, en vuxen, och spelade tillbaka Jakirs kläder och gav dem till honom igen framför ögonen på tjuven från Nizjnaja Tura.¹¹¹ Det verkar som att den äldre tjuven kände sympati för Jakir då han fått sina kläder bestulna, av en äldre man dessutom.

---

¹⁰⁶ Jakir, 1974. S, 62-63

¹⁰⁷ Jakir, 1974. S, 72

¹⁰⁸ Jakir, 1974. S, 88-89

¹⁰⁹ Exempelvis kostade ett kilo socker, vilket barnen fick en gång i månaden, en rubel.

¹¹⁰ Jakir, 1974. S, 94

¹¹¹ Jakir, 1974. S, 98

Det framgår även att Jakir sedan inte behövde oroa sig för att bli bestulen igen på sina kläder då han fått dem av en tjuv vågade ingen sätta sig upp mot tjuven, det var så det funkade.

Jakir mötte Stepantjenko i Nizjnaja Tura som varit med om väldigt mycket i sin tid i fångenskap och kom att betyda mycket för honom. Han berättade bland annat om det värsta fängelset han varit i, Solovki, där de hade en ledare som kunde tvinga fångarna att arbeta upp till 18 timmar om dagen i kylan och försedde dem med dålig mat och många dog. Men han lyckades överleva och fly, blev fast igen, och flydde från även det fängelset. Därefter blev han tagen och satt i Nizjnaja Tura vilket han också försökte fly ifrån, men misslyckades. När Jakir pratade med honom berättade han att han skulle fly igen, så länge han levde skulle han försöka fly.¹¹² Det tycks varit Stepantjenko som fick Jakir att utföra sitt nästa flyktt försök med den glöd för flykt som han uppvisade och uthållighet i att aldrig sluta försöka fly. Han fann inspiration hos Stepantjenko.

Jakir hamnade i god kontakt med läkaren Sergej i Sevurallag, bland annat fick han vård när han dels behövde det för sina frusna fötter, dels när han egentligen inte behövde det då han blev injicerad med feber för att slippa bli förflyttad. Ett öde som Misja dock inte delade utan blev ivägskickad med en båttransport som sedan ryktades gick till botten. Hans relation till Sergej gav Jakir mycket, han fick möjligheten att bilda sig då Sergej fick böcker skickade till sig vilka i sin tur Jakir slukade. Framförallt fick han höra det som fick honom att se Sergej som sin andliga fader, han fick höra hans nya ”trosbekännelse” av Sergej;

Och rent allmänt sett ska ni föreställa er att ni är med på en expedition för att studera människornas karaktär. Träng in i folks beteendemönster, observera dem och försök att förstå allting.¹¹³

Det ger intryck av att detta var något som verkligen fick Jakir att klara sin resterande tid på ett mer överkomligt sätt, då han helt plötsligt fick ett mål med sin vardag. Där målet inte bara är att ta sig igenom dagen, utan att faktiskt studera något. Nästan som att han föreställde sig vara socialantropolog.

Efter att kriget hade brutit ut fick de höra av några fria som höll på att evakueras och som råkade stanna till precis vid deras arbetsplats att villkoren blev bättre för dem borta i väst där kriget hade börjat. Detta fick de vid ett senare tillfälle reda på att det inte stämde då de istället blivit mördade¹¹⁴. Man kan tänka sig att detta påverkade Jakir att han kanske började hoppas på att kriget skulle nå dem och att det skulle kunna bli hans räddning. Vilket kan ha gjort att han klarade det dåliga med kriget på ett bättre sätt då han samtidigt såg det som räddningen.

Många av de fångar som hade fått långa straff ville komma till fronten, de blev dock nekade. Och vissa kommunister gick så långt att självmord förekom för att de inte blev hörda.¹¹⁵ Anledningen var nog tvädelad till varför de vill komma till fronten, dels att de ville komma bort från fångenskap, dels att de fortfarande kände kärlek för fosterlandet.

---

¹¹² Jakir, 1974. S, 90-92

¹¹³ Jakir, 1974. S, 104

¹¹⁴ Jakir, 1974. S, 106

¹¹⁵ Jakir, 1974. S, 113

Istället för att bli frisläppt från Sevrallag blev Jakir skickad till arbete, där han och Sergej till en början gjorde så gott de kunde för att undvika arbete. Till slut kom fångvakterna på dem med att inte göra något vilket ledde till att de blev förflyttade till en plats där de var under uppsyn hela tiden, så att de tvingades till jobb. När de undvek arbete försökt Jakir lista ut något de kunde göra, han kom med många idéer; flyktförsök, hungerstrejk att mörda någon av cheferna. Sergej sa nej till allt. Han menade på att om de skulle göra något av det skulle de troligen bli arkebuserade.¹¹⁶ Troligen var det detta som fick Jakir att lägga ner sina flyktförsök, dels att han lyssnade på sin mentor Sergej, dels att han inte ville dö. Sergej räddade troligen Jakirs liv.

3.6. Möte med barn

Jakir blev snabbt informell ledare på sin första vistelse i en barnanstalt. Detta skulle visa sig kostsamt då det gjorde att föreståndaren snabbt fick upp ögonen för honom, och inte på ett positivt sätt. Andra intryck från anstalten var att det blev en omhändertagande relation barnen emellan, de äldre visade sig snabbt anta rollen som förälder till de yngre barnen och tog hand om dem.¹¹⁷ Det verkar som att Jakir blev ledaren då han var äldst och verkade ge intryck av att vara en stark person, något som återkommit ständigt under Jakirs tid i fångenskap. Det tycks som att det föll sig naturligt att de äldre barnen tog hand om de yngre, föräldrinstinkten föll in, trots den ringa åldern.

I den första cellen han blev placerad i med barn var det Präst-Ivan som bestämde, detta då han var bäst på att spela kort, vilket gjorde att han vann de andras mat och de vågade sen inte sätta sig upp mot honom. Han var även den bästa på att tillverka korten, vilket troligen gjorde att de andra såg upp till honom. Jakir hade inget otalt med honom, vilket visade sig då det var ett barn som förlorat sin matranson till Präst-Ivan som blev erbjuden mat av Jakir istället. Pojken blev jätteglad medan Präst-Ivan förbarmade sig och sa att han ändå inte kommer överleva.¹¹⁸ Jakir visade här upp en sida, likt den han visade upp på barnanstalten, som gjorde honom till en form av martyr som hjälpte de svaga och satte sig upp mot eliten/ledaren.

Ytterligare en gång då Jakir antog rollen som ledaren var då samma grupp lät Jakir vara deras förespråkare vid hungerstrejken, mot fängelseledningen. De kände att han var den de kunde lita på och som ville dem bäst.¹¹⁹ Det verkar som att Jakir inte var blyg med att ta rollen som den informella ledaren.

Det fanns en viss kamratskap bland barnen. Visserligen var inte Jakir okänd för hans kusin men för de andra barnen som satt i cellen, vilken han blev förd till efter 46 dagar i isoleringscell, var han det. Ändå hade de sparat dubbla ransoner just den dagen för att hjälpa honom så gott de kunde.¹²⁰ Det verkar som att det fanns en känsla kring ”en för alla, alla för en”, då man ställde upp för den som behövde hjälp. Framförallt fick de hjälp när de gjort något mot fängelseledningen, då det troligen visade på mod.

Barnen blev väldigt öppna med allt exempelvis att gå på toaletten framför alla andra var inget konstigt inte heller att utföra sexuell självtillfredsställelse sågs som något konstigt. Det gick även så

---

¹¹⁶ Jakir, 1974. S, 115

¹¹⁷ Jakir, 1974. S, 20

¹¹⁸ Jakir, 1974. S, 32

¹¹⁹ Jakir, 1974. S, 37-39

¹²⁰ Jakir, 1974. S, 35

långt att vissa barn utnyttjades sexuellt av andra barn. Detta genom att de köpte sig till sexuella handlingar med hjälp av mat. Offer för en sådan handel blev bl.a. en 11-åring,¹²¹ så fokus låg snarare på att kunna få till det än att utföra det på moraliskt rättfärdigade grunder vad det verkar som. Om de var barn eller inte var inget de reflekterade över, oavsett så spelade det ingen roll för det utfördes ändå.

Det fanns en tydlig hierarki om du var en pedik (de pojkar som utförde kvinnorollen) eller inte då pedikerna blev placerade närmare latrinerna. Jakir jämställde förlusten av sin värdighet i form av att bli pedik med att mista sitt liv.¹²² Troligen för att Jakir ständigt gick emot normen, han är var den sista att ge upp vid en hungerstrejk och ofta den som sätter sig upp mot överordnade. Han verkar inte vara en person som hamnat i Gulag och nöjer sig med sin situation, han ställer krav på sin tillvaro för annars känner han nog att hoppet är förlorat.

Alla barnen deltog i spelande och de hjälptes åt att hålla vakt åt varandra. Förutom att spela och utföra olika sexuella handlingar handlade mycket om att ställa till det för varandra genom att retas och skada varandra. Detta var ett sätt att fördriva tiden på.¹²³ Oavsett om man kanske inte alltid drog jämt i fängelset var man ändå enade mot ledarna verkar det som då man hjälptes åt att hålla utkik samtidigt som de nästa dag kunde retas och skada varandra förstod de ändå värdet i att kunna samarbeta.

De underhöll sig på nyårsafton genom att röka på och sjunga sånger, högt så att de störde fängvaktarna och fängelsechefen. Detta ledde till slut till att de blev förda till isoleringscell. Det verkar som att de tyckte det var värt mer att få leva ut lite än att sitta bra i deras cell och bara följa alla regler, ett sätt att visa att de bestämde över sina egna liv även om de var inspärrade. Detta var något som man kan tyda från en sång som de skrev ihop:

*Bjällerklang och klockor
ding-ding.
Vi ska ha det kul på nyår.
De får döma oss och straffa oss,
de får ta soppan vår ifrån oss,
men inte ska vi sitta still på nyår.¹²⁴*

Kamratskapen bland barnen kunde visa sig på olika sätt, förutom spel och annat som nämnts skapades det i ett av de tidigare fängelserna en kommun. De i cellen skrev stadgar som skulle följas, detta skedde när de lärt känna varandra bättre. Sedan proklamerade de hungerstrejk för att kunna få igenom möjligheten till paket och vistas i marketenteriet¹²⁵ samt få reda på hur deras fall låg till.¹²⁶ Det verkar som att det de vill få fram var helt enkelt lite rättvisa i och med att de skulle få veta hur det låg till och vad de var dömda för. Alltså att ovissheten var värre än att få veta vad straffet faktiskt var.

---

¹²¹ Jakir, 1974. S, 34

¹²² Jakir, 1974. S, 52-54

¹²³ Jakir, 1974. S 33-35

¹²⁴ Jakir, 1974. S, 37

¹²⁵ Ett ställe där handel utfördes.

¹²⁶ Jakir, 1974. S, 38

När Jakir satt själv i en cell började hans tankar vandra fritt kring allt han upplevt. Han är orolig för att han ska bli tagen på natten och arkebuserad. De erfarenheter han hade plockat på sig under sin tid i fångenskap blandades med en obehaglig känsla där han inte förstod vad det var som hände. Att vanliga människor från ingenstans kunde bli tagna och därefter arkebuserade var ett tecken på att laglösheten i landet spritts på alla nivåer. Att Stalin likviderade män i hans närhet hade han större förståelse för då han ville befästa sin ställning och makt, men detta, att barn skulle sitta i fångenskap och frukta för sitt liv det kunde han inte förklara.¹²⁷ Detta är enda gången i boken då Jakir uttalat går igenom en existentiell kris på detta sätt. Vilket inte är så konstigt, men det som är lite konstigt är kanske snarare att det inte hänt oftare. Troligen har det med att göra att han sitter helt själv med ingen intill sig för första gången.

Den enda gången, efter att fått sin dom, som Jakir fick uppleva skolgång var när han satt i straffkolonin i Verchoturje där de gick i skolan fyra timmar om dagen. Tiden i skolan var inget som gjorde avstamp hos honom.¹²⁸ Det verkar som att skolgången mest var till för att se bra ut utifrån, det var inget han lyfte som något han lärde sig ifrån.

I kolonin var alla tvingade till att vara med på någon form av hobbyverksamhet och Jakir började med att spela dragspel, men när han fick reda på att teatergruppen skulle uppträda ute i friheten hoppade han snabbt på det istället. Han hade nämligen för ambition att fly.¹²⁹ Återigen är detta något som kommer fram, hans vilja att fly, han tog alla chanser och försök som kom till honom. Allt för att en dag kanske lyckas fly.

När Jakir var tillbaka i kolonin, efter hans flyktförsök, var inte hans bemötande särskilt välkomnande. Kolonin hade fått sämre betyg eftersom de nu hade en fånge som flytt, det spelade ingen roll att de tagit tillbaka honom. När han kom in på gården stod nästan alla och agerade väldigt hotfullt mot honom, och lät honom veta vad de tyckte om honom. En vän till Jakir kom fram med en kniv och ställde sig bredvid. Det hade även kommit in nya fångar endast ett par dagar tidigare som inte hade gått med aktivisterna¹³⁰, de var ett tjugotal, som alla ställde sig bakom Jakir. Han sa iskallt att om de ville slå ihjäl honom pga. deras koloni fått sämre betyg fick de gärna göra det, men om han överlevde skulle han skära halsen av deras ledare. Det hela svalnade och det hände inget mellan dem.¹³¹ Återigen kan man se Jakirs förhållningssätt till livet, det viktigaste var inte för honom att överleva rent fysiskt, då hade han kanske kommit tillbaka och bett om ursäkt och tillbett aktivisterna och gått över på deras sida, men det vägrade han. Han tyckte inte att det var ett liv värt att leva, det säger han vid upprepande tillfällen.

Ett annat tillfälle då barnen ställde upp för varandra var när en av pojkarna i en arbetsgrupp i Sevurallag blev nedslagen till marken av fängelsechefen då de hade vägrat arbeta, som en protest la sig alla de andra i arbetsgruppen, Jakir däribland, ner på marken för att visa att de var en enad

---

¹²⁷ Jakir, 1974. S, 70

¹²⁸ Jakir, 1974. S, 76

¹²⁹ Jakir, 1974. S, 80

¹³⁰ Aktivisterna var de som kämpade mot de hederliga tjuvarna i fängelset och vill inte sätta sig upp mot fängelseledningen utan få bort de fångarna som inte följde med dem. De hade ett dualistiskt synsätt, antingen var de med dem eller emot dem.

¹³¹ Jakir, 1974. S, 82-84

front.¹³² Man kan se att parollen ”en för alla, alla för en” är något de stod upp för och som var återkommande för Jakir.

I Nizjnaja Tura kom det en 19-årig flicka som Jakir blev god vän med, Wanda. Hon fick det inte lätt då det var en lägerchef som fattade tycke för henne. Han gjorde det tydligt för henne att han ville vara med henne och när han inte fick något gensvar satte han käppar i hjulen för Wanda genom att ge henne tuffare arbete och mindre matransoner, hon blev straffad för att hon inte ville vara med honom. En dag blev Jakir ombedd att ta kontakt med Wanda, hon hade bestämt sig, efter uppmaning från Jakir då han inte ville se henne lida eller i värsta fall dö, för att ge efter men hon vägrade förlora sin oskuld till lägerchefen. Därav ville hon träffa Jakir för att låta honom plocka sin blomma, han gick med på att träffa henne. Wanda inledde därefter en relation med lägerchefen, på villkor att Jakir skulle få hjälp om så behövdes.¹³³ Det var något som kom att hjälpa Jakir längre fram, men mest troligt var att han gjorde det för att hjälpa en vän med hennes önskan snarare än att göra det för egen vinning.

I Sevurallag fanns det möjlighet för Jakir och hans vän att ha sexuellt umgänge med kvinnor som kom till läkarmottagningen, däremot valde Jakir att inte utnyttja dessa tillfällen.¹³⁴ Det verkar som att även om det fanns möjligheter för Jakir att ha sexuellt umgänge, var det något som inte lockade honom. Kanske var det för att han inte såg meningen med en romans eller liknande när han satt i fångenskap. Oavsett så var det något som kan ha setts som en tillflykt för andra, men som helt enkelt inte lockade Jakir.

---

¹³² Jakir, 1974. S, 103

¹³³ Jakir, 1974. S, 93

¹³⁴ Jakir, 1974. S, 112

4. Slutsats

Man kan se slumpen väldigt tydligt när man tittar på antalet gånger han får byta fängelse och hur länge han stannar på varje plats. Ibland är han bara på ett ställe en dag innan han raskt förflyttas igen. Anledningarna är många till varför han transporterats, ibland är det för att han misskött sig genom ett flyktförsök eller för att han säger att han är dömd när han inte är det. Man får även en inblick i hur det kunde gå till i förhören, där vakterna vid ett tillfälle skriver under i hans namn, en annan gång blir han brutalt misshandlad till den grad att nästan dör, en annan gång blir han frisläppt. Det måste ha varit väldigt jobbigt för Jakir att vistas i Gulag med den inkonsekvens som rådde då han aldrig visste vad som skulle hända honom. Samtidigt som detta kanske var något som fick honom att göra olika saker, då han kanske hoppades på att "bara" få lite stryk vid nästa förhör. Det kan ha varit som en morot för honom. På samma sätt var han med om att bara sitta i isoleringscell en dag istället för fem dagar som det var sagt från början, samtidigt som han vid andra tillfällen kunde sitta betydligt längre. Visserligen framkommer viss kontinuitet, bl.a. bönen som de får lära samt när de ska tvättas ordentligt varje gång. Dessa delar följdes väldigt många gånger, dock inte alla. Jakir upplevde att vissa saker var väldigt viktigt att de följdes, troligen var det större seriositet vid förflyttning av fångar då de visste att det var då som risken för flyktförsök var som störst (dock gällde inte detta för Jakir).

Jakir stötte på många motgångar vad gällde sina och andras försök till att fly, däribland misslyckande, dödsfall och sämre behandling i Gulag. Detta hindrade dock inte honom från att fortsätta sätta sig upp mot övermakten och stå på sig vad gäller flyktförsöken. Han upplevde olika möten med människor i jakten på frihet. Något som är återkommande från Jakirs håll är hans sätt att inte visa någon, eller ytterst lite, sympati för de som han stöter på ute i friheten. Han är visserligen trevlig mot damen han träffar och han skvallrar inte om att han fått hjälp av Marusia. Däremot framkommer inte att han känner någon oro för den risk de utsätts för då de hjälper honom. Fick han chansen att fly så tog han den, det spelade ingen roll om han trampade någon annan på tårna. Det kan tänkas som en ganska rimlig överlevnadsinstinkt visserligen men det är intressant att det inte är något han reflekterar över. En annan sak vad gäller när han är ute i det fria är då han och Vacha hamnar hos en äldre dam. De går ut för att hugga ved trots att de är förbjudna till det och vet att det troligen innebär att de måste bege sig där ifrån. Troligen kan det ha att göra med att de kände sig instängda när de inte fick röra sig som de ville och det var just det som de flytt ifrån. De var troligen trötta på fångenskap. Att han slutade upp med sina flyktförsök hade till största mån med Sergej att göra. Då Jakir, trots höjda straff för flyktförsök, var i allra högsta grad mån om att fortsätta försöka fly hindrade Sergej honom då han inte ville att Jakir skulle bli tagen och dö. Troligen var det tack vare deras starka band som Jakir lyssnade på honom.

Man kan se att villkoren blir ständigt värre och värre, från att ha varit nästan trevliga i början så trappas de dåliga förhållandena upp mer och mer och når kulmen 1941 i och med Sovjetunionens inträdande i kriget. Man kan här se hur de yttre faktorerna påverkade livet inne i fängelset. Som när saltet tog slut, en yttre faktor som gjorde livet förfärligt och som kom från ingenstans. Maten var bra i början och då fick Jakir stor ranson på 800 gram bröd exempelvis, en siffra som i och med kriget sänktes till 275 gram. Det var många olika faktorer som påverkade livet i Gulag exempelvis när kommission kom och rättade till förhållandena i Sevrallag. Det tyder på att det fanns en viss strävan efter bra förhållanden för fångarna i teorin även om detta inte var något som följdes upp i

praktiken alltid. Det var stor skillnad på de olika lägren han hamnade i, exempelvis levde han under förhållandevis bra förhållande i straffkoloni vilket troligen berodde på att det var ett läger som var tänkt vara lindrigare. Vistelserna i isoleringscellerna var även de väldigt olika upplever Jakir det som, vid något tillfälle fick han hjälp pga. en god relation till vakten som hade en sexuell relation till Wanda. Trots att han visste vad som ofta väntade när han gjorde olika saker som skulle få honom att hamna i isoleringscell lät han inte det hindra honom. Det verkar som att det viktigaste för honom var att visa, främst för sig själv, att det inte spelade någon roll. Exempelvis är det något som framgår under nyårsfirandet med de andra barnen.

Arbetet ter sig på olika sätt under Jakirs vistelse i Gulag. Ibland slipper han undan arbete av olika anledningar, något han inte har ont av. Man märker på honom att han mer än gärna avstår från att arbeta vilket troligen har två anledningar, dels vill han slippa arbeta då han inte vill/orkar utsätta sig för fysiskt arbete då de redan har dåliga förhållanden som det är. Dels har det att göra med att likt när han hamnar i isoleringscell utan att reflektera över konsekvenserna då det viktigaste är att sätta sig upp mot överordnaderna är det samma här, får han chansen att arbetsvägra tar han den. Det ser man i allt från att han strövar omkring istället för att arbeta och när de väl är ute på ett officiellt arbetspass gör han allt han kan för att undvika arbetet. I så stor utsträckning som möjligt vill han slippa hjälpa makten. Det är den slumpmässiga faktorn som gör sig påmind även här då man ser att vid vissa arbetsplatser är det nästintill omöjligt att undvika att arbeta medan det på andra är fritt fram. Även vid de tillfällen då Jakir får bra arbeten som är väldigt förmånliga, dessa anledningarna är ofta slumpmässiga och har inte att göra med om han skött sig extra bra eller tagit till sig de socialistiska tankarna något extra eller så. Vilket man annars kunnat tro de skulle vilja ha satt i system, de som sköter sig är de som får det lite extra förmånliga. Det är även fascinerande att följa de informella arbeten som Jakir tar del av, exempelvis då maskineriet drar igång då de ska tillverka kortlekar. Det är spännande att se hur snabbt de lärt sig att få till vissa arbetsuppgifter för att göra livet drägligare i fångenskap.

Vid två gånger märker man en uppgivenhet på livet i Gulag då Jakir faktiskt tvivlar på sig själv och livet, den ena gången är då han inte blir frisläppt i slutet av sin tid utan får stanna kvar med Sergej. Han pratar om att göra saker som han är medveten om skulle kunna få honom arkebuserad. Kanske det var droppen för honom att han nu inte fick bli frisläppt. Som tur var räddade Sergej upp Jakir som texten ovan säger. Det andra tillfället var då han satt utan någon annan i en cell, ensam och fick uppleva tid utan någon annan. Troligen var det den avgörande faktorn att han inte satt med några andra människor, det är ofta då vi människor får tid att reflektera. Ensamhet är en sällsynt förekomst i Gulag vad Jakir upplever det, troligen var det kanske just saknaden av ensamhet som fick honom att genomlida sin tid i fångenskap. Slumpen gjorde sig påmind vad gäller relationen till olika vuxna i hans närhet. Man kan se alla de gånger Jakir fick fördelar för att andra personer visste vem hans far var, det verkar som att det hade större betydelse än vad Jakir själv beskrev det som. Då han slapp få längre straff vid ett tillfälle, fick extra bra läkarvård (vilket han kanske hade fått ändå). Man märker bland annat det på att Misja inte fick den hjälp som Jakir fick exempelvis, om Sergej hade varit snäll mot "alla" hade inte Misja blivit ivägskickad heller tror jag. Dessutom var Jakirs far någon som nämndes vid hans frisläppande, även om han nämns i negativ klang förefaller det sig som att det var tack vare honom som Jakir blev frisläppt då han blev. I början av hans tid i Gulag får han starka intryck av de vuxna han sitter med, detta är något han lyfter som väldigt betydelsefullt. Det är också klart att han lär sig mycket av de även indirekt då han får uppleva en

hel del, som när perserna tar livet av sig pga. rasistiska påtryckningar eller när han får höra om hur hemska förhållanden det var i Solovkilägren. Alla de män som kämpade för att få komma till fronten trots att det fäderneslandet de ville offra sitt liv för satt dem i den sits de var i. Jakir förstod även tidigt att det var viktigt att stå på sig även mot de äldre, som när han spelade till sig allt vad de andra ägde, men samtidigt vikten av att inte bli dumdrigtig som när det kom en vuxen och krävde att få Jakir kläder. Då var han smart nog att lämna över dem då han inte ville ha problem.

De olika möten med barnen var viktiga för Jakir, han lärde sig här snabbt att han sågs som den informella ledare hos många. Det var troligen något som gjorde att han kände sig viktigt vilket kan ha lett till att dagarna kändes lite lättare då han hade ett mål med varje dag då han var ledare. Ett mål som senare kom att bytas ut med att agera som en form av socialantropolog. En annan iakttagelse kring barnen var när de hade sex med varandra togs det ingen hänsyn till ålder. Det kan ha haft flera anledningar. Samtidigt är det viktigt att ha med i beaktning att de var endast barn, de visste kanske inte så mycket om det sedan tidigare och än mindre om de sociala regler som finns kring samlag. Det kan tänkas att mycket av det barnen gjorde plockade de upp av de vuxna, det kan nog inte varit särskilt lätt för barnen att veta vad de fick göra och inte fick göra, detta är något som gäller för mycket annat än sex, exempelvis våld. Däremot kan man se att Jakir särskiljer sig här då han motvilligt har sex med Wanda. Relationen till de andra barnen var lite tvådelade, då man vid ett par tillfällen gjorde livet surt för varandra genom våld och annat som att utnyttja varandra för sexuella tjänster, detta samtidigt som man ofta höll varandra i ryggen. Exempelvis höll man vakt åt varandra och hjälpte Jakir med mat när han suttit i isoleringscell. Det kan tänkas att de förstod att de var tvungna att hålla ihop då de inte hade någon annan. De var föräldralösa så oavsett om de var barn, var de tvungna att växa upp fort.

En annan övergripande sak som framkommer är hur principfast Jakir var. Trots att slumpen ofta spelade honom ett spratt så stod han fast vid sina principer, han ville få igenom sin dom och han vägrade bli sexuellt utnyttjad eller utnyttja för den del. Även om man skulle kunna se detta som en tillflykt för honom, en sexuell/kärleksfull relation var det inget han ägnade sig åt. Troligen hade han lärt sig att det inte lönade sig att försöka hålla fast vid sådant då det inte skulle hålla i slutändan. När det serverades dålig mat åt han inte heller den, även om han var hungrig och det samma kan man tyda vad gäller de olika jobben. Han vill inte äta dålig mat, då gjorde han inte det. Han ville inte arbeta, då försökte han arbetsvägra så länge och mycket han kunde.

Gentemot tidigare forskning

Perssons fyra olika förklaringsmodeller till hur Gulag kunde komma fram och fortsätta visade sig i undersökningen på olika sätt. Den som nästan uteslutande lyste med sin frånvaro var politiska förklaringar, då det inte var det som fick utrymme i min undersökning annars hade detta innefattat alla de som åkte fast för politiska brott exempelvis och behandlingen av dem.

Däremot kan man se de ekonomiska förklaringar på så sätt att Jakir och de andra fångar arbetade på olika sätt, där ersättning bestod av mat. Dels arbetade de för att inkomster, alltså att hugga träd som sedan såldes vidare. Dels arbetade de för ett sparande, exempelvis som fången Sergej som arbetade som läkare och på så sätt slapp staten en utgift. Den ekonomiska visade sig påverkas av

yttre faktorer som andra världskriget, då blev förhållandena sämre då det var tuffare, rent ekonomiskt, för staten.

Didaktiska faktorer visade sig på olika sätt men i uppfostransväg blev det ofta genom indirekta sätt att lära upp fångarna. Genom straffarbete och andra former av bestraffningar i form av isoleringscell och liknande vid misskötsel. Endast vid ett tillfälle nämner Jakir skolgång och det var i straffkolonin, det framgår inte vad som lärdes ut. Man kan undra om de tänkte sig att de indirekt skulle lära sig av att inte fela ute i det fria för då skulle de bli bestraffade med att hamna i Gulag.

Kaos framkom då man tittar på alla de olika slumpmässiga faktorer som lyftes. Exempelvis då Jakirs förhållningssätt från ingenstans blivit utbytt och utan förklaring, mer än att han senare får reda på att han åkt fast och själv blivit fängslad. Man kan även se det då hela ledningen i Sevurallag byttes ut då de hade misskött sig väldigt och låtit fångarna leva i misär.

Dessutom lyfter Persson våldet som en kulturell faktor som legat i Ryssland natur. Detta är något som ofta framkommer i undersökningen då Jakir och andra fångar ofta blir misshandlade, trots att de är barn. Det kan vara en sak att vara ansvarig på ett kontor och skicka fångar till ett ställe där de vet att de ska bli avrättade eller kommer få leva under tuffa förhållanden. Dock verkar det som att nästintill alla är redo att ta till våld så fort de anser att det är på sin plats, exempelvis som när Jakir och hans vänner faller på knä för att stå upp för en vän efter att han blivit slagen av till marken av en fängelseledare.

Englund lyfter att många såg bortom allt det hemska Sovjetunionen gjorde och att man inte anklagade kommunismen för Gulag och människorna som behandlades illa. Det är något som återfinns i undersökningen, exempelvis då kriget inträffar och det är många som ändå vill kämpa för sitt fosterland, trots allt de blivit utsatta för. Även Jakir nämner det när han ska bli frisläppt att han vill kämpa för sitt fosterland, trots sin tid i Gulag.

Att det finns så många som än idag förnekar kommunismens/Stalins förtryck mot folket gör en undersökning likt denna högst relevant idag. Då det är värt att belysa vad som hände och hur en person upplevde sin tid i Gulag. Det är något som människor borde få höra om honom för att undvika en kunskapslucka.

Som Sanders skrev om att alla system blir öppna och förändringsbara är det vad jag försökt uppnå med denna uppsats och som har framkommit. Då man sett hur Jakir har agerat inom vissa strukturella ramar. Det har under hela studiens gång funnits en öppenhet mot generaliserbarheten då det inte varit eftersträvanvärt även om det vid ett par tillfällen varit möjlighet för att generalisera vissa upplevelser som Jakir upplevt. Däremot är det inget som har varit i förhållande till en större helhet då jag inte vill försöka få Jakirs upplevelse att tala för hur det var för *alla* i Gulag. Detta är *en* persons berättelse och upplevelser. Så minns han att han upplevde det.

5. Avslutande reflektion

Ambitionen med denna uppsats har varit att genomföra ett mikrohistoriskt studium över Pjotr Jakirs tid i Gulag system och ge läsaren en inblick i hur tiden i fångenskap kunde te sig. Då kontexten, historien bakom och strukturer runt omkring har presenterats i inledningskapitlet hoppas jag detta givet en större förståelse i det lilla som Jakir har upplevt. Samtidigt som det kanske har givit nytt ljus i den föreställning som fanns av Gulag sedan tidigare alternativt bekräftat det som tidigare varit uppfattningen.

Denna undersökning har byggts på en mikroundersökning utifrån en teori baserad på hur en slumpmässig terrorrappport verkade. Detta utifrån hur en person upplevde sin tid i fångenskap i Gulag och hur hans tid blev påverkad av denna slump. Tankarna om att det inte var några konkreta företeelser som var satta i sten alltid vad gällde strafftid, bespisning, transport osv har framvaskats. Det hade varit intressant att gjort något liknande fast utifrån ett perspektiv som bygger på överlevnadsinstinkter, hur en person kan klara sig igenom en sådan här förfärlig tid. Komma in på djupet i sättet att tänka och möjligen få till en komparation i ett annat fall alternativt göra även det som en mikrohistoria för att nå en djupare upplevelse hos människor och komma åt tankarna kring det de upplevde. Det är det jag funnit vara styrkan i att göra en mikrohistoria, möjligheten att gå in och studera det lilla och inte behöva tvunget se till de större penseldragen även om de har givetvis har färgat undersökningen.

Till sist vill jag lyfta en fråga kring hur mycket närhetsperspektivet spelar roll. När man läser om de hemiska levnadsförhållandena som rådde under Stalins välde och även längre fram i Sovjetunionen förskräckas vi. Däremot är pyramiderna i Egypten extremt populära resmål dit människor från hela världen vallfärdas för att få se dessa magnifika människoskapelserna, utan någon som helst (kan i och för sig inte tala för alla) tanke på alla de människoliv som gick åt för att bygga dessa monument. Frågan är om människor om 2 000 år kommer titta tillbaka på Moskva-Volga-kanalen (byggd av Gulag-fångar) med samma fascination... Eller om de läser denna uppsats och inser att de borde titta på byggnaden med förskräckelse istället?

6. Käll- och litteraturförteckning

Artiklar:

Andersson, Peter. K. Tidskriften Scandia. *Temarecension Om mod och mikrohistoria*. 80:2 (2014): 117–125.

Karlsson, Klas-Göran. Aktuellt om historia. *Folkmordens århundrade: Sovjetterror och förintelsen som historia och jämförelse* (2000/2).

Nyberg, Kenneth. Historisk tidskrift. *Svenska historikermötet, Stockholm, 8–10 maj 2014* 134:3 (2014): 563–566.

Oja, Linda & Sennefelt, Karin. Historisk tidskrift. *En ny historia varifrån?* 126:4 (2006): 803–810.

Sanders, Hannes. Historisk tidskrift. *Häxor på 1800-talet*. 125:3 (2005): 485–491.

Sjöberg, Maria. Historisk tidskrift. *Jord, linne och träkol – en genushistoria*. 124:4 (2004): 750–760.

Böcker:

Applebaum, Anne, *Gulag: de sovjetiska lägrens historia*, Norstedt, Stockholm, 2004.

Bryman, Alan, *Sambällsvetenskapliga metoder*, 2., [rev.] uppl., Liber, Malmö, 2011.

Englund, Peter, *Brev från nollpunkten: historiska essäer*, Atlantis, Stockholm, 1996.

Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.), *Handbok i kvalitativ analys*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2009.

Jakir, Petr Ionovič, *Vägen genom Stalins läger*, PAN/Norstedt, Stockholm, 1974.

Persson, Gudrun, *Gulag*, 1. uppl., SNS förlag, Stockholm, 2005.

Thurén, Torsten, *Vetenskapsteori för nybörjare*, 2., [omarb.] uppl., Liber, Stockholm, 2007.

Internetlitteratur:

<https://unicef.se/barnkonventionen>., Hämtad 2016-11-16

Nationalencyklopedin, glasnost. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/glasnost>, hämtad 2017-01-04

Wikipedia, Memorial (society). [https://en.wikipedia.org/wiki/Memorial_\(society\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Memorial_(society)), hämtad 2017-01-05

Andra källor:

Anders, Dybelius. Personlig kommunikation, [Föreläsningsanteckningar]. 2014-09-09